

บทที่ 2

วิวัฒนาการของเงิน แนวคิดทฤษฎี ประวัติความเป็นมาของบัตรเครดิต และการทำธุรกรรมบัตรเครดิตที่ออกโดยธนาคารพาณิชย์

ในระบบเศรษฐกิจ เงินถือว่าเป็นสื่อกลางอันสำคัญในการแลกเปลี่ยนเพื่อซื้อสินค้าและบริการต่างๆ เงินจึงกลายเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นในชีวิตประจำวัน ซึ่งในอดีตการชำระราคาซื้อขายสินค้าและบริการเริ่มจากการใช้วิธีแลกเปลี่ยนสิ่งของกัน ใช้ของมีค่า เช่น เบี้ย แร่โลหะที่มีค่า เช่น เงิน ทองคำ และพัฒนาต่อมาจนเป็นเหรียญกษาปณ์และธนบัตรเป็นสื่อกลางในการชำระหนี้ และยังมีพัฒนาการต่อไปอีกเป็นการใช้บัตรเครดิต ซึ่งในปัจจุบันบัตรเครดิตได้เข้ามามีบทบาทมากขึ้นในการทำธุรกรรมทางการเงิน เพื่อใช้เป็นสื่อกลางอันสำคัญสำหรับการแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการแทนเงินสด ซึ่งมีส่วนสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจของประเทศเป็นอย่างมาก จึงจำเป็นที่จะต้องเรียนรู้ถึงวิวัฒนาการของเงินและการชำระหนี้ตั้งแต่ในสมัยอดีตจนถึงปัจจุบัน แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการทำธุรกิจ และการเข้ามามีบทบาทของรัฐในการควบคุมการทำธุรกิจ รวมถึงประวัติความเป็นมาของบัตรเครดิตทั้งในประเทศไทยและในต่างประเทศ เพื่อเป็นจุดเริ่มต้นในการศึกษาถึงปัญหากฎหมายที่เกี่ยวกับบัตรเครดิตในลำดับต่อไป

2.1 วิวัฒนาการของเงิน

เงินตรา คือ สิ่งที่มีค่ามาตรฐานในการซื้อขายแลกเปลี่ยนสิ่งของระหว่างกัน ซึ่งก่อนที่มนุษย์จะรู้จักใช้เหรียญโลหะเป็นเครื่องมือหรือสื่อแลกเปลี่ยนในสังคมนั้น ในสมัยโบราณมนุษย์ใช้เปลือกหอยเป็นเครื่องมือในการแลกเปลี่ยน ต่อมามนุษย์ได้นำโลหะมาหลอมทำเงินเหรียญเนื่องจากคุณสมบัติของโลหะ คือ ความคงทน การนำติดตัวไปมาได้ มีค่ามาตรฐาน ทำลายได้ยากเป็นที่รู้จักได้ง่าย และเป็นที่ยอมรับของสังคม ซึ่งโลหะที่นิยมมากที่สุด คือ ทองและเงิน¹

ชนชาติจีนเป็นชาติแรกในเอเชียที่ทำเงินเหรียญด้วยโลหะ เมื่อประมาณ 2000 ปีก่อนคริสตกาล ในช่วงแรกใช้สำริดทำเลียนแบบเปลือกหอยซึ่งเป็นสิ่งแลกเปลี่ยนที่ใช้ในสมัยนั้น ต่อมาในสมัยราชวงศ์โจว (1122-246 ก่อนคริสต์ศตวรรษ) ได้ทำเงินตราโลหะเป็นรูปเสียมอันเป็น

¹ กรมศิลปากร. (2516). *เหรียญกษาปณ์ในประเทศไทย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา. หน้า 12.

เครื่องมือในการกสิกรรม และได้วิวัฒนาการมาเป็นรูปมีด และกลายเป็นเหรียญกลมในที่สุด ส่วนทางเอเชียไมเนอร์นั้น ชาวโลเคียน รู้จักทำเงินตราโลหะใช้เมื่อประมาณ 700 ปีก่อนคริสตศวรรษ โดยใช้โลหะผสมทองและเงิน ในระยะแรกการผลิตเหรียญเงินนั้นอยู่ในมือของพวกเขาพ่อค้า ต่อมาก็เป็นสิทธิของรัฐบาลเพียงผู้เดียว

ในประเทศไทยได้มีมนุษย์อาศัยอยู่นับแต่ก่อนสมัยประวัติศาสตร์เป็นต้นมา แต่ไม่มีหลักฐานปรากฏแน่ชัดว่าในสมัยนั้นมนุษย์ได้ใช้สิ่งใดเป็นเครื่องมือในการแลกเปลี่ยนระหว่างกัน จนถึงสมัยประวัติศาสตร์อาณาจักรฟูนาน ได้มีอำนาจอยู่ในบริเวณภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ประมาณพุทธศตวรรษที่ 6-11 เราได้พบเหรียญเงินเป็นจำนวนมากพอที่จะเป็นหลักฐานว่าชาวฟูนานรู้จักใช้เงินตราที่ทำด้วยโลหะแล้ว ในสมัยประวัติศาสตร์ตอนต้น คือ ในสมัยทวารวดี (พุทธศตวรรษที่ 11-16) ได้พบเหรียญเงินที่ใช้ในสมัยนี้หลายแบบด้วยกัน สมัยศรีวิชัย (พุทธศตวรรษที่ 13-18) ก็มีเงินตราโม และเงินดอกจันทร์ใช้ จนถึงสมัยลพบุรี หรือละโว้ (พุทธศตวรรษที่ 16-18) ไม่ปรากฏหลักฐานว่าในสมัยนี้ชาวลพบุรีจะใช้วัตถุใดเป็นเครื่องมือแลกเปลี่ยน ทั้ง ๆ ที่อาณาจักรลพบุรีเป็นอาณาจักรที่มีอิทธิพลมากในขณะนั้น

เมื่อชนชาติไทยได้ตั้งอาณาจักรสุโขทัยขึ้นเป็นเอกราช เราได้มีเงินตราใช้แล้วโดยทำเป็น “เงินพดด้วง” และสิ่งของอีกอย่างหนึ่งที่ใช้เป็นเครื่องมือแลกเปลี่ยนนอกจากเงินก็คือ “เบี้ย” ดังปรากฏอยู่ในศิลาจารึกสมัยสุโขทัยว่า “ได้เงินได้ทอง ได้บัวได้นาง” และ “พนมหมาก พนมเบี้ย” เป็นต้น ในสมัยอยุธยาที่ใช้เงินพดด้วงเป็นเงินตราโลหะ โดยประทับตราต่าง ๆ ลงบนเงินพดด้วงตราเหล่านี้ส่วนมากเป็นตราประจำรัชกาล และในสมัยนี้เบี้ยมีความสำคัญมากขึ้นเพราะปรากฏในกฎหมายที่ตราขึ้นใช้ในสมัยอยุธยาว่า มีการกำหนดค่าชดใช้หรือค่าปรับเป็นเบี้ยมากกว่าเงิน ต่อมาในสมัยกรุงธนบุรีและกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ตั้งแต่รัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 3 ก็ยังใช้เงินพดด้วงเป็นเงินตรา

ครั้นถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ทรงเริ่มใช้เหรียญโลหะแบนเป็นเงินตราแทนเงินพดด้วงซึ่งทำปลอมกันมากในขณะนั้น และทรงมีความคิดริเริ่มที่จะให้มีเงินตราทองคำใช้ควบคู่กับเงิน จึงทรงทำเหรียญทองคำขึ้นเป็นครั้งแรก เรียกว่า ทองทศ ทองพิศ และทองพดด้วง แต่ใช้ได้ไม่นานนักเหรียญทองคำเหล่านี้ก็หายไปจากการหมุนเวียน เพราะคนนำไปทำเครื่องประดับกันหมด

อย่างไรก็ตามแม้ว่าจะได้ทดลองใช้โลหะอื่น ๆ ทำเงินตราแทนโลหะเงิน เช่น ทองแดง ดีบุก ฯลฯ แต่คนก็ไม่นิยมนัก เงินจึงเป็นเครื่องมือแลกเปลี่ยนที่ใช้ได้ยั่งยืนที่สุด และหลังจากรัชกาลที่ 4 แล้ว ในรัชกาลต่อมาก็ได้ทำเงินตราที่เป็นเหรียญเงินแบน ๆ ใช้มาจนทุกวันนี้

2.1.1 ประวัติศาสตร์วิวัฒนาการของเงินในอาณาจักรต่าง ๆ ในอดีต สามารถแบ่งออกได้ดังต่อไปนี้

2.1.1.1 อาณาจักรฟูนาน (พุทธศตวรรษที่ 6-11)

อาณาจักรฟูนานเป็นอาณาจักรแรกสุดที่รู้จักกันในแหลมอินโดจีน ปรากฏในจดหมายเหตุจีนว่าอาณาจักรฟูนานสร้างขึ้นโดยพราหมณ์ชาวอินเดียชื่อเกาณทีนยะ ได้สมรสกับพระราชินีของฟูนานในราวพุทธศตวรรษที่ 7 และได้มีกษัตริย์ครอบครองฟูนานสืบต่อมาจนถึงพุทธศตวรรษที่ 11 นักปราชญ์บางท่านสันนิษฐานว่าศูนย์กลางดั้งเดิมของฟูนานอาจตั้งอยู่ที่เมืองอุทอง จังหวัดสุพรรณบุรี บริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา และต่อมาจึงย้ายราชธานีไปยังแถบลุ่มแม่น้ำโขงตอนใต้ และมีอาณาเขตครอบคลุมไปถึงประเทศเวียดนามใต้

อาณาจักรฟูนานมีอำนาจและแสนยานุภาพมาก ได้ส่งทูตไปจีนหลายครั้ง ชาวฟูนานนับถือพุทธศาสนา และบางครั้งก็นับถือศาสนาพราหมณ์

เงินตราที่ใช้ในอาณาจักรนี้เป็นเงินเหรียญแบน² ด้านหนึ่งเป็นรูปพระอาทิตย์ครึ่งดวงแผ่รัศมีไปโดยรอบ อีกด้านหนึ่งเป็นรูปศรีวิไลสะ หรือชนที่หน้าอกพระนารายณ์ สัญลักษณ์ที่ปรากฏบนเงินตรานี้เป็นสัญลักษณ์ทางศาสนาพราหมณ์ทั้งสิ้น

2.1.1.2 อาณาจักรทวารวดี (พุทธศตวรรษที่ 11-16)

อาณาจักรทวารวดีมีดินแดนอยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาทางภาคกลางของประเทศไทย และมีอาณาเขตแผ่ขยายขึ้นไปในบางส่วนของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคเหนือ เดิมเชื่อว่าอาณาจักรนี้เป็นประเทศราชของฟูนาน ราชธานีของทวารวดีอาจตั้งอยู่ที่จังหวัดนครปฐม หรือเมืองอุทอง จังหวัดสุพรรณบุรี

คำว่า “ทวารวดี” นี้มาจากคำที่ปรากฏในจดหมายเหตุจีนว่า “โต-โล-โป-ตี” และเมื่อ พ.ศ. 2502 ได้ค้นพบเหรียญเงินเหรียญหนึ่งที่จังหวัดนครปฐม บนเหรียญเงินนั้นมีจารึกอ่านว่า “ศรีทวารวดีศวรปุณยะ” แปลว่า บุญกุศลของพระราชแห่งศรีทวารวดี

² เงินฟูนาน ด้านหน้าจะเป็นรูปดวงอาทิตย์ครึ่งดวงแผ่รัศมีไปรอบๆ มีเม็ดไข่ปลาเรียงอยู่สองแถว แถวหนึ่งเรียงรายรอบวงของเหรียญ อีกแถวหนึ่งคั่นเส้นรัศมีอยู่รอบใน จำนวนเส้นรัศมีและเม็ดไข่ปลาแตกต่างกันไปตามแหล่งที่พบ อีกด้านหนึ่งเป็นรูปพระศรีวิไลสะ (ชนที่หน้าอกพระนารายณ์) อยู่ตรงกลาง ข้างหนึ่งของศรีวิไลสะเป็นบัลลังก์ (กลองเล็กๆ ที่พราหมณ์ใช้ในพิธีต่างๆ) อีกข้างหนึ่งเป็นเครื่องหมายสวัสดิกะ ซึ่งมีความหมายถึง โชคดี ส่วนบนสุดของเหรียญมีรูปดวงอาทิตย์กับดวงจันทร์ เหรียญเงินสมัยฟูนานนี้พบที่ อำเภอศรีมหาโพธิ จังหวัดปราจีนบุรี, อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี, อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม, อำเภออุทอง จังหวัดสุพรรณบุรี, อำเภอมนรมย์ จังหวัดชัยนาท, อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดสุโขทัย และอำเภอตะพานหิน จังหวัดพิจิตร นอกจากนี้ยังได้พบที่เมืองออกแก้ว ประเทศเวียดนามใต้.

ชาวทวารวดีนับถือศาสนาพุทธทั้งลัทธิหินยานและมหายาน และศาสนาพราหมณ์ ก็มีปรากฏอยู่ในดินแดนของอาณาจักรนี้ด้วย ประชาชนเป็นพวกที่ใช้ภาษามอญหรือพวกเชื้อชาติมอญเพราะได้ค้นพบศิลาจารึกภาษามอญโบราณที่มีอยู่ในพุทธศตวรรษที่ 12-13 ทางภาคกลางของประเทศไทย อาณาจักรทวารวดีสลายไปในพุทธศตวรรษที่ 16 เนื่องมาจากการรุกรานของพระเจ้าอโนรุธ กษัตริย์พม่า หรือพระเจ้าสุริยวรมันที่ 1 แห่งกัมพูชา

เงินตราที่ใช้ในสมัยนี้เป็นเงินเหรียญแบน และมีอยู่หลายแบบด้วยกัน เช่น เหรียญเงินตราสังข์ ตราแพะ ตราปुरुณกลศ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีเหรียญเงินที่ระลึกลทำเป็นตราแม่โคกับลูก และตราปुरुณกลศ ส่วนอีกด้านหนึ่งมีข้อความจารึกด้วยอักษรโบราณ

2.1.1.3 อาณาจักรศรีวิชัย (พุทธศตวรรษที่ 13-18)

เมื่ออาณาจักรพูนานได้สลายตัวลง อาณาจักรศรีวิชัยได้เริ่มตั้งขึ้นในหมู่เกาะทะเลใต้ มีราชธานีอยู่ที่เมืองปาเล็มบังในเกาะสุมาตรา ภายหลังได้แผ่อำนาจเข้าครอบครองดินแดนภาคใต้ของไทยและเกาะชวา อาณาจักรศรีวิชัยเป็นอาณาจักรที่เจริญมั่งคั่งและมีอำนาจมาก ประชาชนนิยมตั้งบ้านเรือนอยู่แถบชายทะเลทำการค้าขายและเรียกเก็บภาษีจากบรรดาเรือที่ผ่านไปมาระหว่างจีนและอินเดีย

ศูนย์กลางความเจริญของอาณาจักรศรีวิชัยทางภาคใต้ของไทยอาจตั้งอยู่ที่เมืองไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี หรือที่เมืองนครศรีธรรมราช ชาวศรีวิชัยนับถือศาสนาพุทธลัทธิมหายาน ต่อมาภายหลังอาณาจักรนี้ได้สูญเสียอำนาจในเกาะชวาและดินแดนภาคใต้ของประเทศไทย ได้ตกเป็นเมืองขึ้นของพระเจ้าราชนทรวรมันแห่งอินเดีย และได้เสื่อมอำนาจไปในราวพุทธศตวรรษที่ 18

เงินตราที่ใช้ในสมัยนี้ ได้แก่ เงินทรานโม และตราดอกจันทร์ เงินเหล่านี้มีลักษณะเป็นเม็ดกลมๆ คล้ายเมล็ดคาแฟ

2.1.1.4 อาณาจักรลพบุรี (พุทธศตวรรษที่ 16-18)

อาณาจักรลพบุรีเจริญขึ้นทางภาคกลาง ภาคตะวันออก และตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย บรรดาหลักฐานทางวัฒนธรรมที่พบในบริเวณเหล่านี้ เช่น ศิลปะ โบราณวัตถุ หรือโบราณสถาน มีลักษณะคล้ายคลึงกับที่พบในกัมพูชา นักปราชญ์บางท่านจึงเชื่อว่า อาณาจักรลพบุรีได้ตกเป็นประเทศราชของกัมพูชา ในขณะที่อาณาจักรกัมพูชาเรืองอำนาจโดยมีอุปราชของขอมเป็นตัวแทนเข้ามาปกครองที่ลพบุรี แต่บางท่านก็เชื่อว่าอาณาจักรลพบุรีนี้เป็นอาณาจักรอิสระที่ได้รับอิทธิพลทางศิลปวัฒนธรรมจากกัมพูชาเท่านั้น

โบราณวัตถุและศิลปวัตถุที่สร้างในสมัยลพบุรีมีทั้งที่สร้างขึ้นเนื่องในศาสนาพราหมณ์และพุทธศาสนาทั้งแบบหินยานและมหายาน ในราวกลางพุทธศตวรรษที่ 18 อาณาจักรลพบุรีมีความเจริญรุ่งเรืองมาก

แม้ว่าลพบุรีเป็นอาณาจักรที่เรืองอำนาจมากแห่งหนึ่ง แต่ไม่พบหลักฐานว่าในสมัยนี้มีการใช้เงินตราเป็นเครื่องมือในการแลกเปลี่ยน ยังมีเหรียญเงินอันหนึ่งมีอักษรจารึกว่า “ลวปุระ” ซึ่งสันนิษฐานว่าคงจะทำขึ้นเพื่อใช้เป็นเหรียญที่ระลึกในพิธีโคพิริหนึ่งก็ได้

2.1.1.5 อาณาจักรสุโขทัย (พุทธศตวรรษที่ 19-20)

ประวัติศาสตร์ของอาณาจักรสุโขทัย เริ่มขึ้นเมื่อพ่อขุนบางกลางท่าว เจ้าเมืองบางยาง และพ่อขุนผาเมือง เจ้าเมืองราด ได้ตั้งกรุงสุโขทัยขึ้นเป็นราชธานี และได้อภิเษกพ่อขุนบางกลางท่าวขึ้นเป็นกษัตริย์ครองกรุงสุโขทัย ทรงพระนามว่า พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ กรุงสุโขทัยได้มีกษัตริย์ราชวงศ์พระร่วงครองสืบต่อกันเป็นเวลาเพียง 150 ปี และในปลายพุทธศตวรรษที่ 20 ก็ได้ตกอยู่ในอำนาจของกรุงศรีอยุธยา

อาณาจักรสุโขทัยมีความอุดมสมบูรณ์เจริญรุ่งเรืองด้วยศิลปวัฒนธรรมอันสูงส่ง โดยเฉพาะในสมัยพ่อขุนรามคำแหงนั้นอาณาเขตของกรุงสุโขทัยกว้างใหญ่ไพศาลมาก มีการติดต่อกับประเทศจีนหลายครั้ง ชาวสุโขทัยยึดมั่นในพุทธศาสนายิ่งนัก ได้นิมนต์พระสงฆ์จากลังกามาตั้งพุทธศาสนาเถรวาทลังกาวงศ์ในประเทศไทย

ชาวสุโขทัยรู้จักทำเงินพดด้วง³ใช้เป็นเงินตรา นอกจากนี้ยังมีเงินขุบหรือเงินคูด⁴ซึ่งทำด้วยเนื้อโลหะที่มีราคาต่ำ สันนิษฐานว่าอาจทำเป็นลูกข่งก็ได้ และปรากฏในศิลาจารึกว่าสมัยนี้มี การใช้เบี้ยเป็นเงินตราด้วย

2.1.1.6 อาณาจักรอยุธยา (พุทธศตวรรษที่ 19-พุทธศักราช 2310)

สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 หรือพระเจ้าอู่ทอง ได้ทรงสร้างกรุงศรีอยุธยาขึ้นเมื่อ พ.ศ. 1893 และได้มีกษัตริย์ปกครองสืบต่อมาถึง 33 พระองค์ เป็นระยะเวลาทั้งหมด 417 ปี จนกระทั่งกรุงศรีอยุธยาเสียเอกราชแก่พม่าใน พ.ศ. 2310

³ เงินพดด้วงสมัยสุโขทัย เป็นเงินพดด้วงชนิดที่ทำด้วยเงินบริสุทธิ์ มีลักษณะเป็นก้อนกลม ปลายงอเข้าหากัน จึงมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า เงินกลม เงินชนิดนี้ทำขึ้นในสมัยสุโขทัย และอาศัยแบบจากเงินขุบหรือเงินคูด เงินพดด้วงเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นตราข้างและตราสังข์.

⁴ เงินขุบหรือเงินคูด เป็นเงินทำด้วยชินซึ่งเป็นแร่โลหะราคาต่ำ มีขนาดตั้งแต่ 9 บาทลงมาถึง 1 บาท ปลายขาเงินที่งอเข้าหากันนั้นแหลมมาก ไม่มีรอยไม้ค้อนคล้ายกับหล่อสำเร็จรูป ตราที่ใช้ประทับมีตราข้าง ตราราชสีห์ และตราราชวัติ เป็นต้น.

กรุงศรีอยุธยา มีความเจริญอย่างสูงสุดในด้านศิลปวัฒนธรรมและความมั่งคั่ง ชาวอุษายานับถือศาสนาพุทธลัทธิลังกาวงศ์ ในสมัยนี้มีการเจริญสัมพันธไมตรีกับนานาประเทศ ทั้งยุโรปและเอเชีย ในด้านการค้าขายนั้นชาวอุษายาทำเงินพดด้วง⁵ขึ้นใช้ เงินพดด้วงนี้ประทับตราต่าง ๆ กัน ส่วนมากเป็นตราประจำรัชกาลที่ปรากฏเป็นหลักฐานในจดหมายเหตุชาวต่างประเทศ ได้แก่ ตราพุ่มข้าวบิณฑ์ และตราธรรมจักร ซึ่งใช้กันในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เบี้ย⁶ เป็นเงินปลีกที่มีค่าต่ำสุดในสมัยนั้นและนิยมใช้เป็นค่าปรับตามกฎหมายมากกว่าเงินพดด้วง

2.1.1.7 อาณาจักรรัตนโกสินทร์ (พุทธศตวรรษที่ 24)

ภายหลังเสียกรุงศรีอยุธยาเมื่อ พ.ศ. 2310 แล้ว พระเจ้าตากสินมหาราชได้มาตั้งราชธานีใหม่ ณ กรุงธนบุรี ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา ต่อมาในปี พ.ศ. 2325 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชได้ย้ายราชธานีข้ามแม่น้ำเจ้าพระยามาตั้ง ณ กรุงเทพมหานคร

⁵ เงินพดด้วงสมัยอยุธยา มีรูปลักษณะขดกลมคล้ายตัวด้วง และมีตราต่าง ๆ กัน เท่าที่พบแล้วมีประมาณ 50 กว่าตรา ส่วนใหญ่เป็นตราจักรหรือธรรมจักร หรือตราประจำรัชการ เช่น ตราสังข์ ตราครุฑ ตราช้าง ดอกบัว พุ่มดอกไม้ ราชวัติ สมอ หางหงส์ ฯลฯ แต่จะเป็นของรัชกาลใดบ้างนั้นไม่ปรากฏหลักฐานแน่นอน นอกจากในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ที่ปรากฏอยู่ในหนังสือของ เมอร์สีเออร์ เคอลาดูแบร์ ราชทูตฝรั่งเศสที่เข้ามาเจริญพระราชไมตรีกับประเทศไทย ในสมัยนั้นว่า เป็นตราช่อดอกบัวรูปพุ่มข้าวบิณฑ์กับธรรมจักร

สำหรับขนาดราคาของเงินพดด้วงนั้น จากจดหมายเหตุของชาวต่างประเทศที่เข้ามาในอยุธยาพอที่จะสันนิษฐานได้ว่า มีขนาด บาท สองสลึง เฟื้อง สองไพ และไพ ส่วนเงินปลีกที่มีราคาต่ำสุด ได้แก่ เบี้ย

ในสมัยอยุธยา รัฐบาลเป็นผู้ผูกขาดในการทำเงินตรา และมีบทลงโทษสถานหนักแก่ผู้ปลอมแปลงเงินตราด้วย.

⁶ เบี้ย เป็นสิ่งที่ราษฎรใช้เป็นเงินปลีกที่มีราคาต่ำที่สุด คนนิยมใช้เบี้ยเป็นสิ่งแลกเปลี่ยนมานานแล้ว และในสมัยสุโขทัยก็ใช้เหมือนกัน ดังปรากฏในศิลาจารึกสุโขทัยว่า ในการทอดกฐินต้องมี “พนมเบี้ย พนมหมาก” หมายความว่า ต้องนำเบี้ยไปถวายวัดเช่นเดียวกับหมากหรือผลไม้ ต่อมาในสมัยอยุธยาทางราชการถือเบี้ยเป็นสำคัญ ถึงกับออกกฎหมายกำหนดค่าปรับใหม่ ค่าละเมิด ค่าไถ่โทษ เป็นจำนวนเบี้ย ดังปรากฏอยู่ในจดหมายเหตุตำนานพงสาวดาร รวมทั้งจดหมายเหตุของพวกฝรั่งที่เข้ามาค้าขายในอยุธยาด้วย

เบี้ย คือ หอยชนิดหนึ่งที่หายากมาก พ่อค้าชาวอินเดียเป็นผู้นำเข้ามาขายเมืองเรา ราคาของเบี้ยนั้นไม่แน่นอนสุดแต่พ่อค้านำเบี้ยเข้ามาขายมากหรือน้อย แต่ตามปกติ 1 เฟื้องจะแลกได้ประมาณ 800 เบี้ย เบี้ยมีหลายชนิดและมีชื่อเรียกต่าง ๆ กัน คือ เบี้ยโพ้ง เบี้ยแก้ว เบี้ยจั่น เบี้ยนาง เบี้ยหมู เบี้ยพองลม เบี้ยบัว เบี้ยตุ้ม ฯลฯ

รัชกาลพระเจ้ากรุงธนบุรีและรัชกาลที่ 1-3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์นั้น ยังคงใช้เงินพดด้วงอยู่ ตราที่ประทับบนเงินพดด้วงนั้นเป็นตราประจำรัชกาล ครั้นถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงตั้งโรงกษาปณ์หลวงเพื่อทำเหรียญเงินแบบ ในรัชกาลนี้สมเด็จพระนางเจ้าวิคตอเรียแห่งอังกฤษ ทรงพระราชทานเครื่องจักรทำเงินเหรียญแก่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเพื่อเป็นราชบรรณาการ และตั้งแต่สมัยนั้นจนถึงปัจจุบันนี้ไทยมีเงินเหรียญใช้หลายแบบด้วยกันทั้งที่ทำด้วยเงินและทอง

2.1.2 วิวัฒนาการของการชำระหนี้

ในสมัยอดีตจนถึงปัจจุบัน วิวัฒนาการของการชำระหนี้มีด้วยกันหลายวิธีตามแต่ช่วงระยะเวลา ดังนี้

ช่วงที่หนึ่ง มีการชำระหนี้ด้วยการแลกเปลี่ยนสิ่งของระหว่างกันแบบสินค้ากับสินค้า เป็นการค้าแห่งการแลกเปลี่ยน (Barter Trade) ต่อมาได้มีการใช้สิ่งของหรือวัตถุที่มีค่าหายาก เช่น อัญมณี ทองคำ มาเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน

ช่วงที่สอง มีการชำระหนี้ด้วยเงินตรา ซึ่งได้แก่ เหรียญกษาปณ์และธนบัตรที่สามารถใช้ชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย หรือที่เรียกว่าการชำระหนี้ด้วยเงินสด (Cash) ซึ่งเป็นวิธีชำระหนี้ที่แพร่หลายและนิยมมากที่สุดวิธีหนึ่ง

ช่วงที่สาม เป็นการชำระหนี้โดยมีเอกสารหรือตราสารแสดงสิทธิ ได้แก่ ตั๋วเงิน (ตั๋วแลกเงิน ตั๋วสัญญาใช้เงิน และเช็ค) การโอนเงินผ่านบัญชีเงินฝากธนาคาร ซึ่งผู้ครอบครองตราสารแสดงสิทธิมีสิทธิเรียกร้องต่อบุคคลหนึ่งบุคคลใด การชำระหนี้ด้วยวิธีนี้เป็นที่นิยมในการดำเนินการค้าระหว่างประเทศ หรือการชำระหนี้ที่มีมูลค่าสูง

ช่วงที่สี่ เป็นการชำระหนี้ด้วยบัตรพลาสติก ได้แก่ บัตรเครดิต บัตรเดบิต ซึ่งในปัจจุบันถือว่าเป็นที่ยอมรับและได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายในการชำระหนี้ผ่านบัตรต่างๆ เหล่านี้แทนการใช้เงินสดไม่ว่าจะเป็นการใช้ภายในประเทศหรือระหว่างประเทศก็ตาม เพราะมีความสะดวกและรวดเร็วเป็นอย่างมาก

⁷ เงินพดด้วงสมัยธนบุรี มีตราประทับอยู่ 2 ดวง คือ ตราจักรและตราตรีศูล สมเด็จพระกรมพระยาดำรงฯ ทรงให้เหตุผลว่า เนื่องจากตราตรีศูลยังอยู่ในพระคลังมหาสมบัติด้วยกันกับตราเหล็กที่ใช้ในกรุงรัตนโกสินทร์ จึงทรงลงความเห็นว่าเป็นสมัยธนบุรีนั้นใช้ตราตรีศูล

เงินพดด้วง ตราตรีศูล มีขนาด บาท สองสลึง สลึง เฟื้อง สองไพ และไพ.

⁸ ไพศาล ลิ้มสถิตย์. (2544). "ปัญหากฎหมายที่เกิดจากการใช้เงินอิเล็กทรอนิกส์ของบุคคลภายนอกโดยปราศจากอำนาจกรณีบัตรหาย บัตรถูกฉก". วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต. คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า 7-8.

2.2 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการทำธุรกิจ

การทำธุรกิจเปรียบเสมือนการทำสัญญาระหว่างกัน 2 ฝ่าย สัญญาจึงเป็นสิ่งที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ในการอยู่ในสังคมของมนุษย์ โดยถือว่าเป็นปัจจัยพื้นฐานของกลุ่มสังคมทุกกลุ่ม สัญญาเปรียบเสมือนเครื่องจักรที่มีเฟืองหมุนไปตามเจตนาของบุคคล สามารถทำให้เกิดความผูกพันสำหรับอนาคตอันใกล้หรือไกลได้ โดยสัญญาเป็นข้อตกลงของบุคคลที่มีจุดมุ่งหมายก่อให้เกิดหนี้ขึ้น เมื่อบุคคลตกลงทำสัญญากัน สัญญาที่เกิดขึ้นจะเป็นเสมือนกฎหมายที่ใช้บังคับระหว่างคู่สัญญาให้ปฏิบัติตาม⁹

2.2.1 ประวัติศาสตร์ของการเกิดสัญญา เนื่องจากสัญญาเป็นสิ่งที่มิวิวัฒนาการตามสภาพของสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือ

2.2.1.1 ยุคกฎหมายโรมัน

การเกิดของสัญญาจะเป็นเรื่องของการที่รัฐจะใช้อำนาจในการกำหนดขอบเขตของสัญญาที่กฎหมายจะให้ความคุ้มครอง ซึ่งเป็นข้อดีของรัฐในการควบคุม และป้องกันการเอารัดเอาเปรียบในสังคมได้ โดยกฎหมายจะกำหนดความสัมพันธ์ที่กฎหมายจะรับรองเพียง 3 รูปแบบ คือ สัญญาตามแบบพิธี ทรัพย์สินสัญญา และสัญญาที่เกิดจากการยินยอม ทั้งนี้ คู่สัญญาไม่สามารถก่อให้เกิดสัญญาให้แตกต่างไปจากที่กฎหมายกำหนดรูปแบบดังกล่าวได้ จึงกล่าวได้ว่า สัญญาในลักษณะทั้ง 3 รูปแบบนี้ ไม่ได้เป็นความผูกพันที่เกิดขึ้นโดยความยินยอมที่อิสระของคู่สัญญาทั้ง 2 ฝ่าย แต่เป็นสัญญาที่กฎหมายคุ้มครอง เพราะทำถูกต้องตามรูปแบบที่กฎหมายกำหนด และบุคคลที่ทำสัญญาเป็นบุคคลที่กฎหมายกำหนดไว้ ข้อดีของสัญญาลักษณะนี้ คือ สัญญาที่จะมีผลผูกพันกันตามกฎหมายมีลักษณะแน่นอน เพราะมีรูปแบบและวิธีการที่กฎหมายกำหนดรายละเอียดซึ่งผู้ที่จะทำสัญญาสามารถรู้ถึงสิทธิและหน้าที่ที่จะเกิดขึ้นจากสัญญาแต่ละประเภทได้แน่นอนล่วงหน้า แต่ข้อเสียของสัญญาลักษณะนี้ คือ คู่สัญญาไม่สามารถที่จะตกลงทำข้อผูกพันตามที่ตนเองต้องการได้ เพราะจะถูกบังคับว่าจะต้องทำตามรูปแบบและวิธีการที่กฎหมายกำหนดไว้เท่านั้น ความต้องการที่จะผูกพันกันระหว่างบุคคลไม่สามารถที่จะเกิดขึ้นให้เหมาะสมและถูกต้องตามพฤติการณ์ของข้อเท็จจริงแต่ละกรณีได้

⁹ ศักดิ์ สนองชาติ. (2524). *คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยนิติกรรมสัญญา*. กรุงเทพมหานคร: จริยสุนันทวงศ์. หน้า 38-39.

2.2.1.2 ยุคศตวรรษที่ 10

เริ่มมีการให้ความสำคัญของการแสดงเจตนาขึ้น กล่าวคือ รูปแบบของสัญญาเริ่มที่จะมีการผ่อนคลายความเคร่งครัด มีกรณีที่สัญญาเกิดขึ้นจากความสมัครใจ แต่ยังคงมีการจำกัดผู้ที่ จะเข้าทำสัญญาได้ กล่าวคือ เฉพาะพ่อค้าและขุนนางเท่านั้น โดยจะอยู่บนพื้นฐานของการรักษา ความศรัทธาที่มีต่อกัน การรักษาคำมั่นสัญญา และความซื่อสัตย์เป็นจุดเชื่อมโยงระหว่างคู่สัญญา

2.2.1.3 ยุคกฎหมายจารีตประเพณี (Canon Law)

เป็นยุคที่นักบวชมีอิทธิพลต่อการออกกฎหมาย ดังนั้น การทำสัญญาในยุคนี้จึงอยู่บนพื้นฐานที่ว่า คนที่จะเข้าทำสัญญาจะต้องเป็นคนดี ทำให้ต้องมีการสาบานตนต่อหน้าพยานและ ถือเป็นการยืนยันตามแบบพิธีที่จะต้องปฏิบัติโดยถือเป็นส่วนหนึ่งของสัญญา ทั้งนี้ สัญญาจะต้องไม่ ขัดต่อหลักศีลธรรมอันดีงาม (Good Morals) และมีความยุติธรรมสำหรับคู่สัญญาทั้ง 2 ฝ่าย กล่าวคือ สัญญาจะต้องไม่เป็นเครื่องมือเพื่อเชื่อมโยงให้อีกฝ่ายหนึ่งเอาเปรียบอีกฝ่ายหนึ่งได้ เพราะการ ปฏิบัติตามสัญญาจะต้องไม่ทำอันตรายต่อจิตวิญญาณของอีกฝ่ายหนึ่ง

2.2.1.4 ยุคศตวรรษที่ 17-19

เป็นยุคของนักปราชญ์ และเกิดระบบ “ประชาธิปไตย” และ “ลัทธิเสรีนิยม” ที่ให้ความสำคัญกับความเป็นปัจเจกบุคคล ที่ถือว่าบุคคลทุกคนมีความสำคัญในตัวเอง จึงมีอิสระ ในการตัดสินใจได้เอง ประกอบกับอิทธิพลแนวความคิดของกฎหมายธรรมชาติ (Natural Law) ที่ให้ความสำคัญต่อเจตนาของแต่ละบุคคลเป็นสิ่งที่สำคัญสูงสุดจึงทำให้สัญญาเป็นเรื่องของ ความพึงพอใจตามที่ต้องการ และตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักเสรีภาพในการทำสัญญา (Freedom of Contract) และหลักความศักดิ์สิทธิ์ของการแสดงเจตนา (Autonomy of Will)

2.2.2 หลักเสรีภาพในการทำสัญญาและหลักความศักดิ์สิทธิ์ของการแสดงเจตนา

ทฤษฎีว่าด้วยเสรีภาพในการทำสัญญาและหลักความศักดิ์สิทธิ์ของการแสดงเจตนา (Freedom of Contract and Autonomy of Will) เป็นทฤษฎีและหลักเกณฑ์ที่ยอมรับนับถือกันมาก ของนักปราชญ์ในสมัยศตวรรษที่ 18 อาดัม สมิท (Adam Smith) ซึ่งเป็นนักปราชญ์ที่มีชื่อเสียงของ โลกได้กล่าวไว้ว่า “บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการทำสัญญาอย่างไรก็ได้ ซึ่งตนเห็นว่าเป็นประโยชน์แก่ ตนมากที่สุด” จากแนวความคิดนี้ยอมรับว่าบุคคลมีเสรีภาพในการแสดงเจตนา รัฐจะเข้าไปแทรกแซงการแสดงเจตนาของบุคคลไม่ได้¹⁰ รัฐต้องออกกฎหมายยอมรับบังคับให้ตามเจตนา นั้น นักปรัชญากฎหมายในสมัยศตวรรษที่ 18 นี้มีความประสงค์จะให้เสรีภาพในการแสดงเจตนาของ บุคคลถูกจำกัดลงน้อยที่สุด โดยเห็นว่าเสรีภาพในการแสดงเจตนาของบุคคลนี้ควรจะถูกจำกัด โดยความสมัครใจของบุคคลเท่านั้น

¹⁰ เรื่องเดียวกัน. หน้า 43.

จากแนวความคิดดังกล่าวจึงนำไปสู่หลักเกณฑ์ในเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของการแสดงเจตนา กล่าวคือ คู่กรณีมีเสรีภาพอย่างเต็มที่ในการทำสัญญา รัฐจะไม่บัญญัติกฎหมายไปบังคับหรือเปลี่ยนแปลงยกเลิกการทำสัญญาของเอกชน โดยปล่อยให้เอกชนสามารถวางกฎเกณฑ์ใช้บังคับแก่สัญญาของตนได้โดยลำพัง กฎหมายจะยื่นมือเข้าไปเกี่ยวข้องเฉพาะในกรณีที่เห็นสมควรหรือจำเป็นเท่านั้น หลักความศักดิ์สิทธิ์ของเจตนาเป็นหลักที่อาศัยความเป็นเหตุเป็นผลทางนิติปรัชญาว่าด้วยนิติสัมพันธ์ทางนี้ว่าอยู่บนรากฐานของเจตนาของบุคคล¹¹ เจตนาเป็นแหล่งกำเนิดและเป็นมาตรการของสิทธิ การที่กล่าวว่าเจตนาที่มีความศักดิ์สิทธิ์นี้ไม่ได้หมายความว่า เจตนาที่มีความเป็นอิสระที่จะก่อให้เกิดสิทธิและหน้าที่ต่างๆ ตามที่เจตนาต้องการเท่านั้น แต่เป็นหลักที่ทำให้ความสำคัญแก่เจตนาถึงขนาดกล่าวได้ว่า ที่ไหนไม่มีเจตนาที่นั่นไม่มีสิทธิด้วย¹² บุคคลทุกคนมีอิสระที่จะผูกมัดตนเองต่อผู้อื่นตามที่ตนต้องการ เจตนาเป็นตัวก่อให้เกิดสัญญา เป็นตัวกำหนดเนื้อหาของข้อสัญญา และเป็นตัวกฎเกณฑ์ที่จะให้สัญญามีผลบังคับแก่คู่สัญญา ตลอดจนปัญหาการตีความสัญญา เจตนาเป็นกลไกสำคัญในขั้นตอนของการเจรจาตกลงทำสัญญา ตลอดจนการกำหนดเนื้อหาของข้อตกลง สัญญาเกิดขึ้นตามหลักของคำเสนอคำสนองที่ถูกต้องตรงกัน การตกลงสมัครใจยินยอมร่วมกันที่จะผูกพันกันตามสัญญาเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อจะให้สัญญาเกิดขึ้น ซึ่งจะต้องมีการแสดงเจตนาออกมาให้ปรากฏภายนอกกว่ามีความต้องการเช่นไร เสรีภาพของคู่สัญญาที่จะตกลงทำสัญญาที่ตนสมัครใจเข้าผูกพันตนโดยสามารถกำหนดเนื้อหาของข้อตกลงต่างๆ ไว้ในสัญญาที่เห็นว่าเหมาะสม แม้ว่าประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์กำหนดหลักพื้นฐานในการทำสัญญาไว้ เช่น แบบของสัญญาบางประเภท ข้อกำหนดของสิทธิและหน้าที่ตามประเภทของสัญญาต่างๆ แต่ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์กำหนดเพียงหลักพื้นฐานไว้เท่านั้น คู่สัญญาอาจจะกำหนดรายละเอียดอื่นๆ เพื่อผูกพันระหว่างกันเพิ่มขึ้นหรือให้แตกต่างไปจากที่ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์กำหนดไว้ก็ได้ ถ้าข้อตกลงนั้นไม่ขัดต่อหลักความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน

จากทฤษฎีหลักเสรีภาพในการทำสัญญาและหลักความศักดิ์สิทธิ์ของการแสดงเจตนา (Freedom of Contract and Autonomy of Will) ทำให้เกิดผล 3 ประการ ดังนี้

ประการแรก บุคคลแต่ละคนสามารถจะกำหนดความสัมพันธ์ตามกฎหมายเอกชน โดยก่อให้เกิดสัญญาขึ้นอย่างอิสระตามเจตนาของบุคคล

¹¹ อุทฤษ มงคลนาวิน. (2519). คำอธิบายกฎหมายแพ่งเปรียบเทียบ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. หน้า 67.

¹² เรื่องเดียวกัน. หน้า 68.

ประการที่สอง เสรีภาพของบุคคลอีกฝ่ายหนึ่งในการที่จะเลือกเข้าเป็นคู่สัญญาหรือไม่ มีเสรีภาพในการกำหนดเนื้อหาของสัญญา และรูปแบบของสัญญา

ประการที่สาม ความสัมพันธ์ต่างๆ ที่เกิดจากสัญญาเป็นผลผลิตของเจตนาที่อิสระของบุคคล ดังนั้น รัฐจะไม่บัญญัติกฎหมายมากำหนดขอบเขตการทำสัญญาของเอกชน และถือว่าความผูกพันตามสัญญาที่เกิดจากเสรีภาพในการตกลงทำสัญญานี้จะมีความยุติธรรมสำหรับคู่สัญญามากที่สุด เพราะแต่ละฝ่ายสิทธิที่จะพิจารณาว่าสิ่งที่ตนเองจะเข้าผูกพันนั้นจะทำให้ตนเองเสียเปรียบมากน้อยแค่ไหน และหากเห็นว่าตนเองจะเสียเปรียบก็ย่อมสามารถที่จะมีเสรีภาพที่จะตัดสินใจไม่เข้าผูกพันได้

2.2.3 หลักความเสมอภาคและความยุติธรรมในการทำสัญญา

เมื่อต้นศตวรรษที่ 20 พบว่าบทบาทการแสดงเจตนาของบุคคลในการเข้าทำสัญญาได้ลดความสำคัญลง รูปแบบในการทำสัญญาเปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากสภาพเศรษฐกิจและสังคมได้มีการเปลี่ยนแปลงไปมาก โดยเฉพาะภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สภาพของสัญญามีความเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก ทั้งวิธีการทำสัญญาและเนื้อหาที่ถูกกำหนดไว้ในสัญญา กฎหมายสัญญาที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายซึ่งมีลักษณะของปัจเจกชนนิยมที่มีอิสระมีเสรีภาพในการทำสัญญาและตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักความศักดิ์สิทธิ์ของเจตนาจึงถูกกระทบจากวิกฤตการณ์ของการขยายการเติบโตของสัญญาสมัยใหม่ ดังนั้นสภาพเช่นนี้ก็จะเป็นการเสื่อมถอยของหลักสัมพันธภาพของสัญญาที่ไม่มีความเป็นอิสระ เจตนาของคู่สัญญาไม่มีความสำคัญ เพราะเป็นสัญญาที่เกิดจากข้อตกลงในรูปแบบของสัญญามาตรฐานหรือสัญญาสำเร็จรูป มีขึ้นเพื่อจุดมุ่งหมายโดยตรงต่อผลบังคับตามเนื้อหาของสัญญาที่เกิดขึ้นจากการมีโอกาสได้กำหนดข้อสัญญาที่เป็นประโยชน์แก่ผู้ทำสัญญาไว้ล่วงหน้าก่อน เพื่อเป็นการบังคับแก่บุคคลที่เข้ามาเป็นคู่สัญญาในภายหลัง เป็นสัญญาที่ขาดการเจรจาต่อรองกัน ได้อย่างแท้จริงในการทำสัญญา จนมีคำกล่าวที่ว่า “สภาพของสัญญาในปัจจุบันไม่ได้มีจุดเริ่มต้นจากความอิสระเช่นแต่ก่อน เสรีภาพในการทำสัญญาหายไป” ดังนั้นจึงเป็นการสันถลอนต่อหลักความเสมอภาคและความยุติธรรมในการทำสัญญา ซึ่งเป็นหลักพื้นฐานของความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน จนเป็นเหตุให้ขาดความสมดุลในการปฏิบัติการชำระหนี้ตามสัญญาอย่างเป็นธรรม¹³

การมีเสรีภาพในการทำสัญญาถือเป็นหลักการที่ก่อให้เกิดความยุติธรรม เป็นหลักที่ยั่งยืนว่าการปฏิบัติการชำระหนี้จะต้องมีการปฏิบัติต่อกันด้วยความเสมอภาคและชอบด้วยกฎหมาย เมื่อคู่สัญญาตกลงยินยอมสมัครใจเข้าทำการผูกพันกัน ซึ่งหมายความว่า การมีความเสมอภาคคือ

¹³ ดารารพร ธีรวัฒน์. (2542). *กฎหมายสัญญาสถานะใหม่ของสัญญาในปัจจุบันและปัญหาข้อสัญญาไม่เป็นธรรม* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า 68.

การยอมให้มีการต่อรองกันได้ภายใต้เงื่อนไขนี้จะทำให้ฝ่ายที่เห็นว่าเขาจะไม่ได้ได้รับความเท่าเทียมกันสามารถที่จะไม่ตกลงเข้าทำสัญญาด้วยและหาทางอื่นที่คิดว่าได้ จุดนี้เองเป็นความเชื่อถึงหลักความเสมอภาค โดยธรรมชาติระหว่างบุคคล ซึ่งเป็นความคิดในสมัยดั้งเดิม (Classic) ด้วยเหตุของความคิดที่ว่ามนุษย์ทุกคนมีความเสมอภาคเท่าเทียมกัน มนุษย์ทุกคนมีความอิสระในตัวเองไม่ว่าบุคคลนั้นจะเป็นคู่สัญญาหรือในกรณีอื่นๆ ดังที่นักกฎหมายยอมรับหลักการมีบุคคลที่มีความเท่าเทียมกันในทางกฎหมาย (Homo Juridicus) เช่นเดียวกับนักเศรษฐศาสตร์ยอมรับหลักการมีบุคคลที่มีความเท่าเทียมกันในทางเศรษฐกิจ (Homo Oeconomicus) ความเท่าเทียมกันทั้งทางกฎหมายและทางเศรษฐกิจนี้ต้องมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดดังเช่นพี่น้อง คำอธิบายข้างต้นนี้เป็นเพียงคำอธิบายในทางทฤษฎีทางความคิด ในความเป็นจริงนั้นมนุษย์ไม่ได้มีความเท่าเทียมกันดังเช่นทฤษฎี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการทำสัญญา กรณีเช่น คู่สัญญาฝ่ายหนึ่งเข้าทำสัญญาเพราะเขาอยู่ในสภาพบังคับให้ตกลงด้วยความจำเป็นทางด้านวัตถุที่เขาต้องการ ซึ่งทำให้คู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งอยู่ในสภาพได้เปรียบที่สามารถที่จะรอการตัดสินใจของฝ่ายแรกที่จะต้องยอมรับเงื่อนไขของฝ่ายหลัง ความไม่เท่าเทียมกันที่เกิดขึ้นในสภาพการณ์เช่นนี้ เป็นธรรมชาติของการทำสัญญาที่เกิดขึ้นโดยทั่วไป

ในขณะที่การร่างประมวลกฎหมายแพ่งที่มีการยอมรับหลักเจตนา มีความศักดิ์สิทธิ์ และหลักเสรีภาพในการทำสัญญา ลักษณะความไม่เท่าเทียมนี้ไม่กระทบความคิดของผู้ร่างกฎหมาย และนักเศรษฐศาสตร์เท่าใดนัก เพราะเป็นสภาพที่ไม่เท่าเทียมที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคลเท่านั้น แต่ในตอนปลายศตวรรษที่ 19 ยุโรปเป็นช่วงระยะเวลาที่มีการรวมตัวกันทั้งทางอุตสาหกรรมและทางการค้าเกิดขึ้นอย่างมากมาย จึงทำให้เกิดสภาพความไม่เท่าเทียมกันลักษณะใหม่ที่กว้างขึ้นของฝ่ายที่มีอำนาจทางเศรษฐกิจที่เหนือกว่าในระหว่างกลุ่มสังคม ในระหว่างการทำสัญญาประเภทต่างๆ ทำให้เกิดความเป็นไปได้ที่จะทำการตกลงด้วยวาจาต่อรองจริงจังกันมากขึ้น สัญญาจึงเกิดจากการที่คู่สัญญาฝ่ายหนึ่งกำหนดข้อสัญญาไว้ก่อน โดยคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งที่จะเข้าทำสัญญา¹⁴ ในสภาพข้อเท็จจริงเช่นนี้เสรีภาพในการทำสัญญาจะมีอยู่ได้อย่างไร การกล่าวว่าการทำสัญญาอยู่บนรากฐานของความเสมอภาคเท่าเทียมกันระหว่างคู่สัญญาจึงเป็นการอำพรางความไม่เท่าเทียมกันในความเป็นจริง เสรีภาพในการทำสัญญาจึงเป็นเพียงอุดมคติที่นักกฎหมายและนักเศรษฐศาสตร์ยึดถือเท่านั้น

ลักษณะความไม่เสมอภาคของคู่สัญญาในปัจจุบัน ก่อนปลายศตวรรษที่ 19 ความไม่เสมอภาคของคู่สัญญาปรากฏอยู่ในการทำสัญญาเสมอ แต่ความไม่เสมอภาคนี้ไม่มีลักษณะที่ก่อให้เกิดความเสียหาย หรือการได้เปรียบเสียเปรียบอย่างชัดเจน หรือมีสภาพการต่อรองหรือการกำหนดราคาโดยไม่เป็นธรรมเช่นในปัจจุบัน โดยปกติการตกลงก่อให้เกิดสัญญาขึ้นนั้น คู่สัญญาฝ่ายหนึ่ง

¹⁴ เรื่องเดียวกัน. หน้า 70.

จะรู้ถึงสภาพของวัตถุแห่งหนึ่งดีกว่าซึ่งไม่มีลักษณะที่ก่อให้เกิดความเสียหาย หรือการได้เปรียบเสียเปรียบอย่างชัดเจน เช่น ในสัญญาซื้อขาย แม้ผลที่ได้จากคู่สัญญาแต่ละฝ่ายจะได้รับประโยชน์ที่ไม่ถึงกับเท่ากันทีเดียว แต่เป็นที่ตกลงยอมรับกันได้ ความไม่เสมอภาค การได้เปรียบเสียเปรียบนั้น แม้จะมีอยู่ก็เป็นเพียงความไม่เสมอภาคตามธรรมชาติของสัญญาทั่วไปซึ่งมีอยู่ในลักษณะปกติธรรมดา แต่ความไม่เสมอภาคในการทำสัญญาในปัจจุบันมีลักษณะเป็นความไม่เสมอภาคในลักษณะระหว่างคู่สัญญาที่จะประกอบอาชีพด้วยตนเองประการหนึ่ง หรือความไม่เสมอภาคระหว่างคู่สัญญาที่ผู้บริโภคมองอยู่ในฐานะเสียเปรียบต่อผู้ประกอบการวิชาชีพอีกประการหนึ่ง ซึ่งเป็นความไม่เสมอภาคทั้งข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายที่ปรากฏในปัจจุบัน

ความไม่เสมอภาคระหว่างผู้ประกอบการอาชีพด้วยตนเอง ความไม่เสมอภาคระหว่างผู้ประกอบการอาชีพด้วยตนเองมีขึ้นในระหว่างนายจ้าง ลูกจ้าง ระหว่างผู้ผลิตกับผู้จำหน่ายสินค้าหรือผู้ให้บริการ เป็นลักษณะที่เกิดขึ้นตั้งแต่ปลายศตวรรษที่ 19 ในยุโรปที่มีการพัฒนาระบบอุตสาหกรรมที่ใหญ่ขึ้น ระบบนายทุนและระบบการใช้เครื่องจักรเกิดขึ้นและขยายตัวอย่างรวดเร็ว ทำให้อำนาจการต่อรองรวมอยู่ที่เจ้าของหรือนายทุน กลุ่มนายจ้างมีการรวมตัวกันจัดตั้งเป็นองค์กรอาชีพของนายจ้าง เป็นผู้กำหนดเงื่อนไขต่างๆ ในสัญญาจ้างแรงงานเพื่อผูกมัดลูกจ้างมากขึ้นตามลำดับ จนในที่สุดฝ่ายลูกจ้างจำต้องรวมตัวเพื่อต่อต้านเรียกร้องสิทธิของนายจ้าง ประกอบกับรัฐได้เข้ามามีบทบาทช่วยไกล่เกลี่ยข้อพิพาทต่างๆ มีการออกกฎหมายเพื่อคุ้มครองลูกจ้าง กำหนดสวัสดิการสำหรับลูกจ้างขึ้น นอกจากนี้ ลูกจ้างได้รวมตัวจัดตั้งสหพันธ์หรือองค์กรลูกจ้างเพื่อต่อรองกับนายจ้าง ในการกำหนดเงื่อนไขในสัญญาจ้างแรงงาน สภาพดังกล่าวเกิดขึ้นเช่นเดียวกันกับผู้ประกอบอาชีพในด้านผู้ผลิตกับผู้จำหน่ายสินค้าพืชผลการเกษตร สัญญาที่เกิดขึ้นระหว่างชาวไร่ชาวนาที่ทำกับนายทุนผู้ทำหน้าที่เป็นผู้จัดจำหน่ายพืชผลผลิต ผู้จัดจำหน่ายซึ่งเป็นเจ้าของทุนจะเป็นผู้ออกทุนทั้งด้านเครื่องมือเครื่องใช้ในการเกษตร เมล็ดพันธุ์ สัตว์เลี้ยง ให้ชาวไร่ชาวนาซึ่งเป็นผู้ผลิตพืชผลออกมาเพื่อส่งให้ผู้จัดจำหน่ายนำออกสู่ตลาดหรือเพื่อนำส่งโรงงานอุตสาหกรรมต่อไป สัญญาประเภทนี้ชาวไร่ชาวนาอยู่ในสภาพเสียเปรียบนายทุน ผู้จัดจำหน่าย ซึ่งเป็นกลุ่มโรงงานอุตสาหกรรมหรือกลุ่มพ่อค้าที่สามารถกำหนดเงื่อนไขของสัญญาในสภาพที่เขาได้เปรียบ ซึ่งในที่สุดรัฐจะต้องเข้ามามีบทบาทเข้ามาควบคุมเพื่อกำหนดมาตรการที่เป็นธรรม¹⁵ เพื่อคุ้มครองชาวไร่ชาวนาผู้ผลิตที่อยู่ในฐานะเสียเปรียบ

ความไม่เสมอภาคที่ผู้บริโภคมองอยู่ในฐานะเสียเปรียบต่อผู้ประกอบการอาชีพในปัจจุบัน ผลผลิตและการให้บริการมีหลายชนิดหลายประเภทอันเป็นผลของความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีที่ล้นพ้นขึ้น จึงทำให้ผู้ผลิตหรือผู้ประกอบการค้าอยู่ในฐานะได้เปรียบในการกำหนด

¹⁵ เรื่องเดียวกัน. หน้า 75.

นิติสัมพันธ์ทางสัญญา ทั้งด้านราคาและคุณภาพของสินค้าหรือบริการ ผู้บริโภคในที่นี้ ได้แก่ บุคคลผู้เข้ามาเป็นคู่สัญญาในการรับบริการหรือซื้อสินค้า โดยมีใจเพื่อการค้าสินค้าหรือบริการนั้น ดังนั้น ผู้บริโภคอาจเป็นบุคคลธรรมดาทั่วไปหรืออาจเป็นผู้ประกอบอาชีพ แต่ไม่ได้ทำสัญญาเพื่อการค้าสินค้าหรือบริการที่ได้รับ เช่น โรงงานอุตสาหกรรมทอผ้า ทำสัญญาซื้อเครื่องคอมพิวเตอร์จากบริษัทขายเครื่องคอมพิวเตอร์ สัญญาซื้อขายที่เกิดขึ้นนี้ถือว่าโรงงานอุตสาหกรรมเป็นผู้บริโภคที่ทำสัญญากับผู้ประกอบอาชีพที่ผู้ซื้อมีความรู้ทางเทคนิคที่อยู่ในฐานะที่ด้อยกว่าผู้ขาย ซึ่งอาจจะเสียเปรียบในข้อสัญญาที่ซื้อขายเกิดขึ้นได้ ดังนั้นความเสียเปรียบได้เปรียบที่เกิดขึ้นนี้จึงเกิดขึ้นจากการที่ฝ่ายหนึ่งเป็นผู้ประกอบอาชีพในภาคนั้นๆ กับอีกฝ่ายหนึ่งซึ่งอยู่ในฐานะผู้บริโภคที่มีอำนาจต่อรองในการทำสัญญาที่ไม่เท่าเทียมกัน เนื่องจากฝ่ายหนึ่งที่เป็นผู้ประกอบอาชีพมีความรู้ทางเทคนิคหรือเศรษฐกิจที่เหนือกว่าอีกฝ่ายหนึ่งซึ่งเป็นผู้บริโภคเป็นอย่างมาก ลักษณะของความไม่เสมอภาคที่ผู้บริโภคอยู่ในฐานะเสียเปรียบที่จะต้องยอมจำนนต่อการที่ต้องเข้าผูกพันตามสัญญา ทั้งด้านราคาและคุณภาพของสินค้า และบริการที่ออกสู่ท้องตลาด ประเทศต่างๆ จึงเห็นถึงความจำเป็นที่จะต้องคุ้มครองผู้บริโภคที่เป็นผู้ที่เสียเปรียบกว่าทั้งความรู้ทางเทคนิคและไม่สามารถต่อรองทั้งราคาและคุณภาพได้ เพื่อให้เกิดความสมดุลแก่สัญญาที่ทำกับผู้บริโภคให้อยู่บนพื้นฐานของความเสมอภาคความซื่อสัตย์สุจริตระหว่างกัน

2.3 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาทของรัฐในการควบคุมธุรกิจ

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาทของรัฐในการควบคุมธุรกิจ¹⁶ เกิดมาจากแนวคิดของนักเศรษฐศาสตร์คลาสสิก¹⁷ ที่ว่ากลไกราคาและการแข่งขันเสรีจะสามารถจัดสรรทรัพยากรในระบบเศรษฐกิจอย่างมีประสิทธิภาพ และการหาประโยชน์ส่วนตัว (Self Interest) ของทุกๆ หน่วยเศรษฐกิจโดยอิสระ จะทำให้สวัสดิการสังคมสูงสุด ดังนั้น การก้าวท่ายกิจกรรมทางเศรษฐกิจของรัฐบาลจะทำให้สวัสดิการของสังคมลดต่ำลง ดังนั้น รัฐบาลจึงมีหน้าที่เพียงแต่อำนวยความสะดวกให้แก่หน่วยธุรกิจ ป้องกันการผูกขาดในตลาด และดูแลทรัพย์สินให้เอกชนเท่านั้น

¹⁶ สุรจิต ลักษณะสุด และนพดล บุรณะธนัง. (ตุลาคม 2550). “บทบาทของรัฐบาลในระบบเศรษฐกิจ”. *วารสารคณะบริหารธุรกิจ*. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีมหานคร. หน้า 127.

¹⁷ ในที่นี้ “นักเศรษฐศาสตร์คลาสสิก” หมายถึง นักเศรษฐศาสตร์รุ่นก่อนเคนส์ เช่น D. Hume, A. Smith, Ricardo, J.S.Mill และ A. Marshall เป็นต้น.

แนวความคิดดังกล่าวได้มีอิทธิพลต่อการดำเนินนโยบายของรัฐบาลทั้งในยุโรปและอเมริกาตั้งแต่ปลายศตวรรษที่ 16 จนกระทั่งในช่วงเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลกครั้งที่ 1 คือประมาณตั้งแต่ปี ค.ศ. 1929-1933 จากนั้นความเชื่อถือในแนวความคิดของสำนักคลาสสิกก็เริ่มเสื่อมถอยลงเนื่องจากในขณะนั้นได้เกิดการว่างงานและภาวะเศรษฐกิจตกต่ำอย่างหนักทั่วโลก

นักเศรษฐศาสตร์ในยุคต่อมา เช่น นักเศรษฐศาสตร์สำนักเคนส์ (Keynesian Economist) หรือนักการเงินนิยม (Monetarist)¹⁸ ที่พัฒนาแนวความคิดจากสำนักคลาสสิกเดิม ก็ยอมรับได้ว่ารัฐบาลควรมีบทบาทในระบบเศรษฐกิจมากขึ้นกว่าในยุคของนักเศรษฐศาสตร์คลาสสิก

2.3.1 แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของรัฐบาลในระบบเศรษฐกิจปัจจุบัน ได้แก่

2.3.1.1 หน้าที่รัฐในการกำหนดเงื่อนไขการแข่งขันในตลาด

รัฐบาลยังคงต้องดูแลเงื่อนไขที่ก่อให้เกิดการแข่งขันในตลาดให้มากที่สุด และดูแลให้การซื้อขายแลกเปลี่ยนเป็นไปอย่างถูกต้องเรียบร้อยยุติธรรมต่อทุกฝ่าย

2.3.1.2 หน้าที่รัฐในการแก้ปัญหาความล้มเหลวของตลาด

รัฐบาลจำเป็นต้องแก้ไขปัญหาค่าความล้มเหลวของตลาด (Market Failure) ซึ่งระบบตลาดเสรีไม่สามารถทำได้ เช่น ปัญหาของสินค้าสาธารณะ (Public Goods) ที่ประชาชนต้องการ แต่ระบบตลาดไม่สามารถจัดหามาเพื่อสนองความต้องการนี้ได้ เช่น การรักษาความปลอดภัยของประชาชน ปัญหาของผลภายนอก (Externality) ที่เกิดขึ้นจากระบบตลาดเสรี เช่น ปัญหามลภาวะที่เกิดจากโรงงานผลิตสินค้า ดังนั้นภาครัฐจึงต้องเข้ามาแทรกแซงด้วยเครื่องมือทางการคลัง เช่น ภาษีอัตราพิเศษสำหรับโรงงาน หรือผลิตภัณฑ์ ที่ก่อให้เกิดผลภายนอก และการจ่ายเงินอุดหนุนกิจการที่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่สังคมโดยรวม

2.3.1.3 หน้าที่รัฐในการกระจายความมั่งคั่งของสังคม

เพื่อความสงบเรียบร้อยของสังคมในระยะยาว รัฐบาลควรทำหน้าที่กระจายความมั่งคั่งของสังคม (Social Wealth) ไปสู่ประชาชนอย่างเท่าเทียมกัน เช่น การใช้ระบบภาษีอัตราก้าวหน้าซึ่งเก็บผู้ที่มีรายได้หรือทรัพย์สินมากกว่า เพื่อใช้จ่ายในโครงการยกระดับคุณภาพชีวิตของกลุ่มประชาชนที่มีรายได้หรือทรัพย์สินน้อยกว่า

2.3.1.4 หน้าที่รัฐในการจัดสรรการบริโภคและการออมของประชาชน

รัฐบาลควรมีบทบาทในการจัดสรรการบริโภคและการออมของประชาชนให้อยู่ในระดับที่เหมาะสม เช่น การเก็บภาษีในปัจจุบันในรูปของกองทุนประกันสังคม เพื่อให้ประชาชนเก็บไว้โดยไม่เป็นภาระแก่รัฐบาลในยามเศรษฐกิจตกต่ำ และเพื่อนำไปสร้างศักยภาพในการผลิตในอนาคต

¹⁸ ในที่นี้ “นักการเงินนิยม” หมายถึง นักเศรษฐศาสตร์ที่ปฏิวัติกลับ (Counter-Revolution) แนวความคิดของเคนส์ เช่น M. Friedman, A. Schwartz.

2.3.1.5 หน้าที่รัฐในการดูแลเสถียรภาพของเศรษฐกิจและสังคม

รัฐบาลต้องดูแลให้เกิดเสถียรภาพของระดับราคาสินค้า ลดปัญหาการว่างงาน และรักษาระดับอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจให้อยู่ในระดับที่เหมาะสมได้

2.3.2 ในระบบเศรษฐกิจปัจจุบันรัฐบาลควรมีบทบาทในหลายๆ ด้าน ซึ่งบทบาทและหน้าที่ของรัฐบาลมีอยู่หลากหลาย แต่สามารถจัดกลุ่มได้ดังต่อไปนี้¹⁹

2.3.2.1 หน้าที่ในการจัดสรรทรัพยากร (Allocation Function)

รัฐบาลมีหน้าที่ในการจัดสรรทรัพยากรในสังคม เพื่อผลิตสินค้าและบริการอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด โดยสินค้าและบริการที่รัฐบาลจะเข้าไปจัดสรรจะต้องคำนึงถึงลักษณะของสินค้าและบริการก่อน โดยแยกสินค้าและบริการที่มีอยู่ทั้งหมดโดยใช้หลักเกณฑ์ 2 ประเภท คือ หลักเกี่ยวกับการแบ่งแยกการบริโภคออกจากกัน (Exclusion Principle) และหลักเกี่ยวกับการเป็นปรปักษ์ในการบริโภค (Rival Consumption Principle)

1) หลักเกี่ยวกับการแบ่งแยกการบริโภคออกจากกัน (Exclusion Principle)

สินค้าและบริการใด ๆ ที่สามารถใช้กลไกราคา หรือมาตรการใดๆ มาเป็นเงื่อนไขในการบริโภคสินค้านั้นได้ เรียกสินค้านั้นว่าเป็นสินค้าที่สามารถแบ่งแยกการบริโภคออกจากกันได้ เช่น ผู้ที่จ่ายเงินค่าบัตรชมภาพยนตร์เท่านั้นจึงจะเข้าโรงภาพยนตร์ได้ ดังนั้นภาพยนตร์ในที่นี้จึงเป็นสินค้าที่สามารถแบ่งแยกการบริโภคออกจากกันได้ นั่นคือผู้ที่อยากจะทำบริโภคจะต้องทำตามกฎหรือมาตรการที่กำหนดขึ้น และผู้ที่จ่ายเงินหรือทำตามกฎก็จะมีกรรมสิทธิ์ในสินค้านั้นๆ ดังนั้น ทุกคนที่อยากได้รับกรรมสิทธิ์ในสินค้านั้นๆ เพื่อสนองความต้องการของตนเองก็ต้องมีความต้องการที่จะซื้อสินค้าและบริการนั้นๆ การซื้อขายแลกเปลี่ยนจึงเกิดขึ้นได้

ดังนั้น กลไกตลาดจึงเหมาะสมที่จะจัดสรรทรัพยากรหรือสินค้าที่มีลักษณะการแบ่งแยกการบริโภคออกจากกันได้ และมีลักษณะของการเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ ขณะเดียวกันก็มีสินค้าและบริการอีกมากมายหลายประเภทที่ไม่มีลักษณะการแบ่งแยกการบริโภคออกจากกันได้ เช่น บริการการรักษาความสงบเรียบร้อยของตำรวจ หรือทหาร นั่นคือไม่ว่าเราจะจ่ายค่าบริการหรือไม่ก็ได้รับบริการ และไม่มีใครมีกรรมสิทธิ์ในบริการนั้นแต่ผู้เดียว เมื่อเป็นเช่นนี้จะไม่มีการจ่ายค่าสินค้าหรือบริการ เพราะทุกคนอยากได้รับบริการในต้นทุนต่ำที่สุดหรือไม่จ่ายเลย เว้นแต่ทุกคนจะยอมเสียค่าบริการเหมือนกันหมดหรือต้องเสียตามกฎหมาย จึงเป็นเหตุให้สินค้าและบริการประเภทนี้จะไม่มีการซื้อขาย เพราะผู้ได้รับประโยชน์ไม่ยอมจ่ายเงิน รัฐบาลจึงต้องเข้ามาจัดสรรและให้บริการในสินค้าประเภทดังกล่าว และเป็นที่มาของการเก็บภาษี และการใช้จ่ายของรัฐบาล

¹⁹ เกริกเกียรติ พิพัฒน์เสรีธรรม. (กันยายน 2541). “การคลังว่าด้วยการจัดสรรและการกระจาย”. *วารสารเศรษฐศาสตร์*. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า 7-8.

2) หลักเกี่ยวกับการเป็นปรปักษ์ในการบริโภค (Rival Consumption Principle)

สินค้าที่มีลักษณะการเป็นปรปักษ์ในการบริโภค ได้แก่ สินค้าที่ผู้ใดผู้หนึ่งใช้แล้ว ผู้อื่นจะใช้ไม่ได้ เช่น อาหาร เครื่องดื่ม และสินค้าและบริการทั่ว ๆ ไป บางครั้งสินค้าหรือบริการบางชนิดเมื่อผู้ใดผู้หนึ่งใช้แล้ว อาจไม่ได้ทำให้ผู้อื่นใช้ไม่ได้เลย แต่อาจใช้ได้ไม่สะดวก เช่น ถนนบนทางด่วน เราสามารถขับรถบนทางด่วนได้โดยที่ผู้อื่นก็ยังคงขับได้ แต่ถ้ามีผู้ใช้มากขึ้นเรื่อยๆ การใช้ก็จะไม่สะดวกเหมือนเดิม ดังนั้นทางด่วนจึงเป็นสินค้าที่พอจะมีลักษณะการเป็นปรปักษ์ในการบริโภคอยู่บ้าง จึงเป็นเหตุให้มีการเก็บค่าธรรมเนียมการใช้ทางด่วนได้ ทั้งนี้ เพราะผู้ซื้อสินค้าจะจ่ายเพราะเมื่อตนเองใช้แล้วผู้อื่นจะใช้ต่ออีกไม่ได้หรือไม่สะดวก เช่นเดียวกับการยอมซื้ออาหาร หรือยอมจ่ายค่าเช่าบ้าน และการยอมจ่ายค่าโดยสารรถประจำทาง ดังนั้นสินค้าที่มีลักษณะการเป็นปรปักษ์ในการบริโภคทั้งหลายจึงไม่จำเป็นต้องเป็นของรัฐบาลแต่เอกชนก็สามารถทำได้

สำหรับสินค้าที่ไม่มีลักษณะการเป็นปรปักษ์ในการบริโภค คือสินค้าที่ไม่ว่าผู้ใช้มีกี่คนก็สามารถที่จะรับประโยชน์จากสินค้านั้นได้อย่างเต็มที่เท่ากัน โดยไม่ทำให้คุณประโยชน์ลดลง และยังไม่สามารถในการกีดกันผู้บริโภคไม่ให้ใช้ประโยชน์จากสินค้านั้นได้ เช่น รายการวิทยุหรือโทรทัศน์เพื่อการศึกษา ไม่ว่าจะมีส่วนผู้ฟังกี่คน ทุกคนก็จะได้รับประโยชน์เท่าเทียมกัน และยังมีผู้รับชมรับฟังมากเท่าใดก็ยังมีประโยชน์ต่อส่วนรวมมากขึ้น และไม่ว่าจะจ่ายเงินหรือไม่ก็สามารถรับฟังได้ หากเป็นเช่นนี้ผู้ประกอบการที่ประกอบการเพื่อหวังกำไรจะไม่สามารถทำได้ ดังนั้นรัฐบาลควรเข้ามาจัดสรรหรือให้บริการสินค้าในลักษณะดังกล่าว

2.3.2.2 หน้าที่ในการกระจายรายได้และความมั่งคั่งของสังคม (Distribution Function)

ในสังคมระบบทุนนิยม รายได้และความมั่งคั่งของแต่ละบุคคลขึ้นอยู่กับว่าเขาเหล่านั้นเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต (Factor Endowments) อะไร และปัจจัยการผลิตนั้นราคาเท่าใด และระบบการผลิตในสังคมต้องการใช้ปัจจัยการผลิตนั้นเท่าใด ดังนั้นหน้าที่ของรัฐบาลในการกำหนดการกระจายรายได้ และความมั่งคั่งของสังคม ต้องเริ่มจากการกระจายความสามารถในการเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตให้เท่าเทียมกัน เช่น การปฏิรูปที่ดิน การให้ความสนับสนุนด้านการศึกษา แก่บุตรครอบครัวผู้มีรายได้น้อย และการส่งเสริมอุตสาหกรรมในชุมชนหรือครัวเรือน เป็นต้น

นอกจากนั้นรัฐบาลจำเป็นต้องเข้าแทรกแซงตลาดปัจจัยการผลิต ซึ่งแม้ว่าความเชื่อที่ว่า การปล่อยให้กลไกตลาดเป็นไปอย่างเสรีจะเป็นสิ่งที่มีประสิทธิภาพมากที่สุด แต่บางครั้งราคาปัจจัยการผลิตที่เกิดจากกลไกตลาดเสรี อาจเป็นราคาที่ไม่สามารถยอมรับได้ในแง่การกระจายรายได้ เช่น ค่าแรง หากปล่อยให้ตลาดเป็นตัวกำหนดค่าแรง บางครั้งในบางพื้นที่ค่าแรงอาจต่ำมาก จนกระทั่งลูกจ้างไม่สามารถมีคุณภาพชีวิตที่ดีได้ ดังนั้นรัฐบาลจึงจำเป็นต้องเข้าแทรกแซง และตัวอย่างเครื่องมือทางการคลังที่รัฐบาลสามารถใช้เพื่อจัดสรรการกระจายรายได้ใหม่ ได้แก่

1) รูปแบบภาษีโอน (Tax Transfer Scheme) เป็นการจัดเก็บภาษีในอัตราก้าวหน้า (Progressive Taxation) หมายถึง การที่รัฐบาลเก็บภาษีในอัตราสูงขึ้น เมื่อผู้จ่ายมีรายได้หรือความมั่งคั่งมากขึ้น โดยจะเก็บจากกลุ่มผู้มีรายได้หรือทรัพย์สินมากมาอุดหนุน (Subsidy) ผู้มีรายได้น้อย

2) การใช้เงินจากอัตราก้าวหน้า เพื่อใช้จ่ายในโครงการบริการสาธารณะ เช่น การสร้างบ้านสำหรับกลุ่มผู้มีรายได้น้อย

3) การตั้งอัตราก้าวหน้าในอัตราสูงสำหรับกลุ่มสินค้าที่ผู้มีรายได้สูงนิยมใช้ เพื่ออุดหนุนกลุ่มสินค้าที่ผู้มีรายได้น้อยนิยมใช้ เช่น การเก็บภาษีรถยนต์โดยสารส่วนบุคคลนำเข้าพร้อมๆ กับการตั้งราคาต่ำโดย सरารถประจำทาง (ซึ่งเป็นกิจการของรัฐ) ในราคาต่ำ

2.3.2.3 หน้าที่ในการรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ (Stabilization Function)

เพื่อให้การดำเนินกิจการทางเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศเป็นไปด้วยความเรียบร้อย เช่น การลงทุน การผลิต การจ้างงาน และเพื่อสนับสนุนการจัดสรรทรัพยากรและการกระจายรายได้ อย่างมีประสิทธิภาพ รัฐบาลจึงมีหน้าที่ที่จะรักษาความมีเสถียรภาพของระบบเศรษฐกิจด้วย

2.4 ประวัติความเป็นมาของบัตรเครดิต

ในการศึกษาปัญหากฎหมายเกี่ยวกับบัตรเครดิตนั้น ควรทราบถึงประวัติและความเป็นมาของบัตรเครดิตเพื่อให้มีความเข้าใจถึงที่มาของการเกิดขึ้นของบัตรเครดิตให้ถ่องแท้เสียก่อน ซึ่งประวัติความเป็นมาของบัตรเครดิตในต่างประเทศและในประเทศไทยมีประวัติความเป็นมาดังต่อไปนี้

2.4.1 ประวัติความเป็นมาของบัตรเครดิตในต่างประเทศ

บัตรเครดิตเริ่มก่อตั้งขึ้นในประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นประเทศแรก โดยบริษัท General Petroleum Corporation of California (ปัจจุบันคือบริษัท Mobil Oil) ในปี ค.ศ. 1914 โดยออกบัตรให้แก่ลูกจ้างและลูกค้าที่ได้คัดเลือกแล้ว ต่อมาในปี ค.ศ. 1915 โรงแรม ร้านค้า และบริษัทรถไฟ ซึ่งเป็นพ่อค้ารายย่อย ต่างออกเหรียญ ซึ่งเรียกว่า “Shoppers Plates” ให้แก่ลูกค้าของตน โดยเปิดบัญชีสินเชื่อเป็นรายเดือน เหรียญเครดิตนี้มีลักษณะเป็นเหรียญโลหะเล็กๆ ซึ่งมีชื่อพ่อค้าผู้ออกเหรียญ และหมายเลขบัญชีของลูกค้า ซึ่งมีสิทธิซื้อสินค้า เมื่อลูกค้าได้ซื้อสินค้าจากพ่อค้าผู้ออกเหรียญก็เพียงแค่แสดงเหรียญเครดิตแทนการชำระเงิน วัตถุประสงค์ของพ่อค้ารายย่อยในการออกเหรียญเครดิต ก็เพื่อเพิ่มปริมาณการขายให้มากขึ้น โดยให้ความสะดวกแก่ลูกค้าในการที่จะชำระค่าสินค้าในภายหลังได้ ซึ่งเรียกกันว่า “การซื้อเชื่อ” และเนื่องจากเหรียญเครดิตมีหมายเลขบัญชีของลูกค้า

แต่ละคนปรากฏอยู่ พ่อค้ารายย่อยจึงสามารถป้องกันการที่ลูกค้าแอบอ้างใช้ชื่อบัญชีชื่อชื่อของลูกค้ารายอื่นได้ ในระยะเวลาแรกนั้นผู้ใช้บริการชื่อชื่อไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียมหรือค่าใช้จ่ายเพิ่มเติมนอกเหนือไปจากราคาสินค้าที่ค้างชำระ แต่เนื่องจากค่าใช้จ่ายในการเรียกเก็บราคาสินค้าที่ค้างชำระตกหนักแก่พ่อค้า ในระยะต่อมาจึงมีการเรียกเก็บค่าบริการ โดยคำนวณเป็นรายเดือนตามอัตราที่กำหนดตามจำนวนร้อยละของราคาที่ยังค้างชำระในแต่ละเดือน

ในช่วงปี ค.ศ. 1920 บริษัทจำหน่ายน้ำมันได้เริ่มออกบัตรอำนวยความสะดวก (Courtesy Card) ให้แก่ลูกค้า ซึ่งบัตรนี้จะได้รับการยอมรับและเชื่อถือโดยหน่วยจำหน่ายน้ำมันทุกแห่ง ซึ่งเป็นบริษัทที่ออกบัตรหรือพ่อค้าอิสระที่ได้รับอนุญาตให้จำหน่ายน้ำมันของบริษัทผู้ออกบัตรแต่เนื่องจากแต่ละบริษัทดำเนินกิจการจำกัดอยู่ในเฉพาะท้องที่ ดังนั้นเพื่อเป็นการขยายความสะดวกในการใช้บัตรดังกล่าว บริษัทเหล่านี้จึงตกลงกันที่จะยอมรับและให้ความเชื่อถือบัตรที่ออกโดยบริษัทที่เป็นคู่สัญญา ข้อตกลงดังกล่าวทำให้ลูกค้าผู้ถือบัตรสามารถใช้บัตรได้ทั่วประเทศ อย่างไรก็ตามขอบเขตของการใช้บัตรนั้นยังคงจำกัดเฉพาะการซื้อขายสินค้าและบริการตามหน่วยบริการน้ำมันเท่านั้น และเนื่องจากใช้เฉพาะบริษัทจำหน่ายน้ำมันแต่ละบริษัท ลูกค้าจึงจำเป็นต้องพกบัตรเครดิตติดตัวเป็นจำนวนมาก ปรากฏการณ์ดังกล่าวได้ก่อให้เกิดความสับสนและความไม่สะดวกแก่ผู้ใช้บริการ ดังนั้นเพื่อเป็นการลดค่าใช้จ่ายของแต่ละบริษัทในการติดตามเรียกเก็บเงินจากลูกค้า จึงมีความคิดว่าจะมีการจัดตั้งหน่วยงานเพื่อทำหน้าที่เป็นตัวแทนในการติดตามเรียกเก็บเงินจากลูกค้าให้กับบริษัทน้ำมันทุกบริษัท และทำหน้าที่เป็นผู้ถือบัตรที่จะใช้ในธุรกิจจำหน่ายน้ำมัน ภายใต้ระบบดังกล่าวภาระในการชำระค่าบริการเรียกเก็บเงินตกอยู่กับบริษัทน้ำมันแทนที่จะเป็นพ่อค้ารายย่อยตามระบบเดิม

ต่อมาในปี ค.ศ. 1950 มีนักธุรกิจในเมืองนิวยอร์กผู้หนึ่ง คือ Frank Mcnamara ได้เข้าไปรับประทานอาหารในภัตตาคารแห่งหนึ่ง หลังจากที่ได้รับประทานอาหารเสร็จเรียบร้อยก็พบว่าตนเองนั้นลืมกระเป๋าตังค์ไว้ที่บ้าน เขาจึงได้โทรศัพท์ไปตามภรรยาให้มาชำระเงิน เหตุการณ์ดังกล่าวทำให้เขาเกิดความคิดที่จะดำเนินธุรกิจเกี่ยวกับการให้บริการเกี่ยวกับบัตรสินเชื่อขึ้น ดังนั้นหลังจากที่ได้ปรึกษากับ นาย Ralph Schneider ที่ปรึกษาทางกฎหมายแล้ว เขาก็ก่อตั้ง Diners' Club Inc. ขึ้น สำหรับธุรกิจของ Diners' Club นั้นแตกต่างจากธุรกิจของบริษัทและพ่อค้าอื่นๆ ที่ออกบัตรสินเชื่อในระยะก่อนหน้าในลักษณะที่ว่า Diners' Club นั้น ไม่ได้จำหน่ายสินค้า หากแต่เป็นการให้บริการและอำนวยความสะดวกแก่ผู้ถือบัตร และพ่อค้าซึ่งมีข้อตกลงกับ Diners' Club ในอันที่จะยอมรับการใช้บัตร เพราะฉะนั้นผู้ใช้บริการบัตร Diners' Club จึงไม่จำเป็นต้องมีข้อตกลงโดยตรงเพื่อขอเปิดบัญชี "ชื่อชื่อ" กับพ่อค้าแต่ละรายอีกต่อไป และบรรดาพ่อค้าซึ่งตกลงเข้าเป็นสมาชิกของ Diners' Club ก็ไม่ต้องติดตามเรียกเก็บเงินจากลูกค้าเพราะ Diners' Club จะเป็นผู้ชำระเงินแทนลูกค้าผู้ใช้บริการ และพ่อค้าซึ่งเป็นสมาชิกก็จะได้รับรายงานการจัดลำดับความน่าเชื่อถือ

ของผู้ถือบัตร Diners' Club แต่ละรายเป็นประจำ เนื่องจากเครือข่ายของการใช้บัตร Diners' Club นั้น ได้ขยายไปในวงการธุรกิจต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง และจำนวนพ่อค้าที่เป็นสมาชิกมีจำนวนมากขึ้น ดังนั้น บัตรเครดิต Diners' Club จึงมีลักษณะเป็น “บัตรเครดิตอเนกประสงค์” (All Purpose Credit Card) ซึ่งต่างกับบัตรเครดิตที่ใช้ในวงการธุรกิจการจำหน่ายน้ำมัน²⁰

ต่อมาในปี ค.ศ. 1951 บัตรเครดิตได้มีการปรับปรุงและนำมาใช้กับร้านค้าปลีก โดยพ่อค้าปลีกต่าง ๆ ที่เข้าในแผนบัตรเครดิตพบว่าเขาสามารถขยายสินเชื่อได้มากขึ้นใกล้เคียงกับปริมาณการขายของร้านค้าขนาดใหญ่ซึ่งมีแผนกสินเชื่อของตนเอง แผนบัตรเครดิตของธนาคารได้อำนวยความสะดวกแก่ร้านค้าปลีกเป็นอันมาก ทั้งนี้เพราะธนาคารรับผิดชอบเต็มที่ในด้านสินเชื่อ และรับภาระในการพิจารณาตรวจสอบฐานะเครดิตของลูกค้าก่อนที่จะอนุมัติให้เครดิตแก่ลูกค้าโดยการออกบัตรเครดิตให้ นอกจากนั้นธนาคารจะเป็นผู้จัดการด้านการบัญชี การแจ้งหนี้ การรับชำระหนี้ ตลอดจนการติดต่อต่างๆ แทนพ่อค้าปลีก และเมื่อผู้ถือบัตรได้รับใบแจ้งหนี้จากธนาคารก็จะเขียนเช็คไปชำระหนี้ของตน หรือชำระเงินสดกับธนาคาร ถ้าเป็นการชำระหนี้เต็มจำนวน ผู้ถือบัตรจะไม่ต้องเสียดอกเบี้ยเลย แต่ถ้าผู้ถือบัตรชำระเพียงบางส่วน ธนาคารหรือผู้ออกบัตรจะคิดค่าธรรมเนียมเพียงเล็กน้อยตามที่กฎหมายได้กำหนดไว้กับผู้ถือบัตร สำหรับพ่อค้าต่างๆ ที่ร่วมในโครงการนี้เมื่อขายสินค้าจะทำหลักฐานการซื้อขาย (Sale Slip) ขึ้น และให้ผู้ถือบัตรเซ็นชื่อในใบนี้ พ่อค้าจะรวบรวมหลักฐานการซื้อขายมาฝากเข้าบัญชีของธนาคาร ธนาคารจะเครดิตเข้าบัญชีโดยหักส่วนลดที่ทางธนาคารได้ตกลงกับพ่อค้าที่ร่วมกับแผนนี้ไว้ล่วงหน้าแล้ว

ในเดือนตุลาคม ค.ศ. 1958 ได้เกิดคู่แข่งที่สำคัญของ Diners' Club ขึ้นคือ American Express Company²¹ โดยเริ่มระบบการใช้บัตรเครดิตโดยมีเครือข่ายทั่วโลก หลังจากนั้นอีก 6 เดือนก็มีการจัดตั้งบริษัท Hilton Credit Corporation ขึ้นอีกหนึ่งราย บริษัททั้ง 3 แห่ง คือ Diners' Club, American Express Company และ Hilton Credit Corporation เรียกค่าธรรมเนียมจากลูกค้าผู้ขอใช้บัตรเครดิตแตกต่างกัน ซึ่งตกประมาณปีละ \$5-6 และคิดค่าบริการจากร้านค้าที่เป็นสมาชิกประมาณร้อยละ 4-7 ของราคาสินค้าที่ลูกค้าผู้ถือบัตรแต่ละรายซื้อในแต่ละครั้ง จึงทำให้ในช่วงปี ค.ศ. 1958-1959 ร้านค้าหลายแห่งปฏิเสธที่จะเข้าเป็นสมาชิกของบริษัทที่ให้บริการบัตรเครดิตด้วยเหตุผล 2 ประการ กล่าวคือ

²⁰ อนันต์ จันทร์โอภากร. (มีนาคม 2529). “ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับการใช้บัตรเครดิต (Credit Card) ในประเทศสหรัฐอเมริกา”. *วารสารนิติศาสตร์*. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า 27.

²¹ อรรถพร กระจายวงศ์. (2533). “มาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองผู้ถือบัตรเครดิต”. *วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต*. คณะนิติศาสตร์. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. หน้า 35.

ประการที่หนึ่ง ร้านค้าเหล่านี้ไม่เห็นด้วยกับอัตราค่าบริการที่บริษัทผู้ออกบัตรเรียกเก็บจากร้านค้า ด้วยเหตุว่ามีอัตราที่สูงเกินไป

ประการที่สอง ความล่าช้าในการชำระเงินของบริษัทผู้ออกบัตร ซึ่งใช้เวลาประมาณ 30-60 วัน หลังจากได้ส่งหลักฐานการซื้อขาย (Sale Slip) ให้แก่บริษัทผู้ออกบัตรแล้ว

เจ้าของร้านค้าเป็นจำนวนมาก ได้ถอนตัวจากการเป็นสมาชิกของระบบบัตรเครดิต หรือไม่ก็คิดราคาสูงกว่าลูกค้าที่ชำระราคาด้วยเงินสด เพื่อให้คุ้มกับค่าบริการที่จะต้องชำระให้แก่บริษัทผู้ออกบัตร หรือยอมรับบัตรเครดิต เพื่อเป็นหลักฐานแสดงความน่าเชื่อถือของลูกค้าและเรียกเก็บเงินจากลูกค้าเองโดยตรงในภายหลัง และได้ร่วมมือกันจัดระบบบัตรเครดิตของธุรกิจร้านค้า โดยมีหน่วยงานกลางทำหน้าที่เรียกเก็บเงินจากลูกค้า จากเหตุการณ์ดังกล่าวทำให้บริษัทผู้ออกบัตรเครดิตแต่ละแห่งได้พยายามปรับปรุงข้อบกพร่อง โดยเจรจากับร้านค้าแต่ละรายเกี่ยวกับอัตราค่าบริการและระยะเวลาการชำระเงิน เพื่อให้ร้านค้าเหล่านั้นพอใจและยอมรับบัตรเครดิตที่ออกโดยบริษัทผู้ออกบัตร

และในเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1951 Franklin National Bank เป็นธนาคารแห่งแรกที่ออกบัตรเครดิตให้แก่ลูกค้าของธนาคาร โดยมีการเปิดบัญชีเงินเชื่อเพื่อการบริโภค ซึ่งมีผู้ถือบัตรถึง 754,000 คน และร้านค้าที่ยอมรับบัตร 11,000 ร้าน แต่อย่างไรก็ตามระบบบัตรเครดิตของธนาคารยังมีการพัฒนาที่ล่าช้าเนื่องจากอุปสรรคต่างๆ เช่น ต้นทุน การปลอมแปลง ความไม่เต็มใจของร้านค้าในการให้ผู้ออกบัตรชั่งส่วนลดจากราคาสินค้าที่ซื้อแต่ละครั้ง

จนกระทั่งปี ค.ศ. 1959 Bank of America ในรัฐ California ได้หันมาเข้าร่วมแผนงานบัตรเครดิตธนาคารด้วย โดยออกบัตรเครดิตของตนชื่อ Bank Americard มีการขยายงานไปอย่างรวดเร็วทั่วทั้งฝั่งตะวันตก โดยปี ค.ศ. 1961 มีผู้ถือบัตร Bank Americard ถึง 1 ล้านคน และในปี ค.ศ. 1967 เพิ่มขึ้นถึง 2.7 ล้านคน ในปี ค.ศ. 1966 Bank of America ได้ก่อตั้ง Bank Americard เพื่อทำหน้าที่ออกบัตรและค่าธรรมเนียมต่างๆ บัตรเครดิตของ Bank Americard ได้รับความสำเร็จด้วยดีเนื่องจากผู้ถือบัตรพบว่าเขาสามารถใช้ Bank Americard เมื่อเขาเดินทางไปยังรัฐอื่นได้ อันก่อให้เกิดความสะดวกแก่ผู้ถือบัตร ดังนั้น ปี ค.ศ. 1970 จึงมีธนาคารต่าง ๆ ที่เข้าร่วมกับ Bank of America ถึง 3,201 แห่ง และในปีนี่เองที่ Bank of America ได้แยกกิจการจาก Bank America Service Corporation ให้เป็นหน่วยงานอิสระและเปลี่ยนชื่อเป็น National Bank Americard Incorporated (N.B.I.) ต่อมาในปี ค.ศ. 1974 ได้จัดตั้งหน่วยงานอิสระขึ้นอีกชื่อ คือ IBANCO ทำหน้าที่ดูแลเรื่องการใช้บัตรระหว่างประเทศ และเนื่องจากความจำเป็นที่จะต้องทำบัตรเครดิตให้ดีขึ้นเป็นที่รู้จักของทั่วโลก จึงทำให้มีการเปลี่ยนชื่อบัตรเครดิตจากคำว่า Bank Americard เป็น “Visa” และต่อมาในปี ค.ศ. 1974 N.B.I. จึงเปลี่ยนเป็น Visa U.S.A. และ IBANCO เปลี่ยนเป็น Visa International

ในขณะที่ Bank of America ออกบัตร Bank Americard นั้น ธนาคารใหญ่ ๆ ในรัฐ California อันประกอบด้วย Wells Fargo Bank, United California Bank, Bank of California และ Crocker National Bank ก็ได้รวมตัวกันจัดตั้งสมาคม California Bank Card Associations (ปัจจุบันรู้จักกันในนามของ Western States Bankcard Associations) โดยออกบัตรเครดิตขึ้นใช้ในรัฐ Illinois และ Indiana โดยใช้ชื่อบัตรว่า Master Charge

ในปี ค.ศ. 1967 ธนาคาร 7 แห่ง ได้ร่วมมือกันจัดตั้งสมาคม Interbank Card Association และเรียกบัตรเครดิตที่ออกโดยสมาคมนี้ว่า “Interbank Card” บนบัตรจะปรากฏตัวอักษรตัว “ i ” สีขาวอยู่ภายในวงกลมสีดำปรากฏอยู่บนมุมข้างขวาของบัตร แต่เนื่องจากความไม่คุ้นเคยกับรูปแบบ Interbank Card ของร้านค้า จึงทำให้ Interbank Card มีการใช้งานอย่างไม่แพร่หลายนัก

ปี ค.ศ. 1969 California Bank Card Associations ได้รวมสิทธิต่างๆ เกี่ยวกับบัตร Master Charge เข้าร่วมอยู่ใน Interbank Card Association และในขณะเดียวกัน South East Bankers Association ในเมือง Atlanta และ Mountain States Bankcard Association ในเมือง Denver ก็เข้าร่วมกับโครงการบัตร Interbank Card ด้วย โดยตกลงใช้ชื่อ Master Charge และต่อมาในปี ค.ศ. 1983 Master Charge ก็ได้มีการเปลี่ยนชื่อเป็น Master Card ในปัจจุบัน

2.4.2 ประวัติความเป็นมาของบัตรเครดิตในประเทศไทย

เมื่อปี พ.ศ. 2511 บริษัท ไคเนอร์สคลับ (ประเทศไทย) จำกัด ได้เข้ามาก่อตั้งกิจการในประเทศไทย นับเป็นบริษัทแรกที่เข้ามาดำเนินธุรกิจบัตรเครดิต ด้วยการออกบัตรเครดิตที่รู้จักภายใต้ชื่อว่า “ไคเนอร์สคลับ” ในปี พ.ศ. 2512 แม้ในระยะแรกจะไม่ได้รับความสนใจเท่าที่ควร เพราะสมาชิกผู้ถือบัตรส่วนใหญ่เป็นนักบริหารอาวุโสที่มีจำนวนไม่กี่คน และต่อมาในปี พ.ศ. 2513 ธนาคารแห่งอเมริกา ได้นำบัตรเครดิตต่างประเทศ ซึ่งในขณะนั้นมีชื่อเรียกว่า “บัตรธนาคารอเมริกา” (Bank Americard) แต่ต่อมาเปลี่ยนชื่อเรียกใหม่ว่า “วีซ่า” (VISA)²² เข้ามาเผยแพร่ในประเทศไทย ซึ่งได้ปรากฏอยู่ในคำกล่าวของ นายคอนนาร์ด จอห์นสัน (Mr. Conrad Johnson) อดีตรองประธานของธนาคารแห่งอเมริกาในการประชุมการตลาดบัตรเครดิตแห่งโลก (Worldwide Bank Card Sales & Marketing Meeting) ว่าหลังการเปิดสาขาต่างประเทศแห่งแรกในฮ่องกง เมื่อปี พ.ศ. 2511 เปิดรับสมาชิกผู้ถือบัตรเครดิต ได้รับความสำเร็จมาก พร้อมด้วยแผนขยายตัวตลาดธุรกิจบัตรเครดิตเข้ามาในประเทศไทย สิงคโปร์ ฟิลิปปินส์ และก่อนขยายตลาดบัตรเครดิตไปสู่ทวีปยุโรปตะวันออก เช่น ออสเตรเลีย บัลแกเรีย และฮังการี เป็นต้น

²² นิติยาชินวงศ์. (2530). “ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับบัตรเครดิต”. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต. คณะนิติศาสตร์. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. หน้า 55.

ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2515 สถาบันการเงินในประเทศไทย คือ ธนาคารกสิกรไทย จำกัด ร่วมกับ ธนาคารศรีนคร จำกัด ทำการออกบัตรเครดิตซึ่งเป็นที่รู้จักว่า “บัตรเครดิตอเนกประสงค์” จึงถือได้ว่าเป็นการเริ่มต้นบัตรเครดิตที่มีบริษัทของคนไทยเป็นเจ้าของผู้ออกบัตรเครดิตครั้งแรกในประเทศไทย

ประมาณปี พ.ศ. 2521 ธนาคารกสิกรไทย จำกัด ได้รับอนุญาตให้เป็นผู้ได้รับสิทธิให้เป็นผู้แทนในการออกบัตรเครดิตต่างประเทศ คือ “บัตรมาสเตอร์การ์ด” มาเผยแพร่ในประเทศไทย และในปี พ.ศ. 2521 ธนาคารกสิกรไทย จำกัด ได้แยกตัวออกมาดำเนินธุรกิจบัตรเครดิตของตนเอง เรียกว่า “บัตรเครดิตธนาคารกสิกรไทย” ในขณะที่ธนาคารศรีนคร จำกัด ทำการออกบัตรเครดิตที่มีชื่อเรียกว่า “บัตรอเนกประสงค์ธนาคารศรีนคร” จึงถือได้ว่าเป็นการออกบัตรเครดิตภายในประเทศ ทำให้เริ่มมีการแข่งขันทางธุรกิจบัตรเครดิตในประเทศไทยขึ้นมา ธนาคารกสิกรไทย จำกัด เข้าเป็นสมาชิกของวิซ่าอินเตอร์เนชันแนล (VISA INTERNATIONAL) และได้รับอนุญาตให้เป็นผู้ได้รับสิทธิในการเป็นผู้แทนออกบัตรเครดิตวิซ่าในประเทศไทย²³

ในปี พ.ศ. 2524 บริษัท ซี ทัวร์ จำกัด (Sea Tours Co.,Ltd.) ตกลงร่วมกับ บริษัท อเมริกัน เอ็กซ์เพรส จำกัด โดยมีธนาคารกรุงเทพ จำกัด ได้ทำการร่วมทุนกันตั้ง บริษัท อเมริกัน เอ็กซ์เพรส (ประเทศไทย) จำกัด (American Express (Thailand) Co.,Ltd.) ออกบัตรเครดิต อเมริกัน เอ็กซ์เพรส ปรากฏว่าบัตรเครดิตดังกล่าวได้รับความนิยมมาก มีการประมาณการว่า ณ เมื่อสิ้นปี พ.ศ. 2536 มีผู้ถือบัตรเครดิตในประเทศและระหว่างประเทศมากกว่า 1.7 ล้านใบ ทั้งยังมีห้างสรรพสินค้าขนาดใหญ่บางแห่งทำการออกบัตรเครดิตเพื่อใช้ซื้อสินค้าและบริการเฉพาะในกิจการของห้างสรรพสินค้าหรือสาขา ที่เรียกว่า “บัตรเครดิตห้างสรรพสินค้า” ซึ่งทางห้างฯออกให้กับผู้ถือบัตรที่สมัครเป็นสมาชิกของห้างสรรพสินค้า ไม่มีการเก็บค่าสมาชิกแรกเข้าหรือค่าสมาชิกรายปี โดยผู้ถือบัตรเครดิตของห้างสรรพสินค้า สามารถนำบัตรเครดิตดังกล่าวไปซื้อสินค้าหรือบริการจากทุกสาขาของห้างสรรพสินค้านั้นได้

กระแสความแข่งขันในการออกบัตรเครดิตของธนาคารพาณิชย์และบริษัทเอกชนที่ไม่ใช่ธนาคารพาณิชย์ ยังคงมีมาอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่ช่วงครึ่งหลังของปี พ.ศ. 2544 เป็นต้นมา จนถึงปี พ.ศ. 2545 โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายหลังจากที่ธนาคารแห่งประเทศไทยได้ประกาศยกเลิกเกณฑ์คุณสมบัติขั้นต่ำทางด้านการรายได้ของผู้สมัครและเป็นประเด็นที่ได้รับความสนใจจากวงการการเงินการธนาคาร และประชาชนทั่วไปว่าประกาศธนาคารแห่งประเทศไทยครั้งนี้เป็นอีกหนึ่ง ในหลายมาตรการในความพยายามที่จะกระตุ้นให้ประชาชนมีการใช้จ่ายใช้สอยมากขึ้น เปิดโอกาส

²³ ดวงดาว ประมวลทรัพย์. (ธันวาคม 2535). “ตำนานบัตรเครดิต”. *เอกสารภายในกรปีที่ 12 เล่มที่ 135*. หน้า 50-51.

ให้ธนาคารพาณิชย์มีช่องทางในการหารายได้ในรูปแบบของค่าธรรมเนียมมากยิ่งขึ้น และยังช่วยให้ธนาคารพาณิชย์สามารถแข่งขันกับผู้ออกบัตรเครดิตประเภทที่ไม่ใช่ธุรกิจธนาคารได้อย่างเป็นธรรมและเท่าเทียมกันมากยิ่งขึ้นด้วย